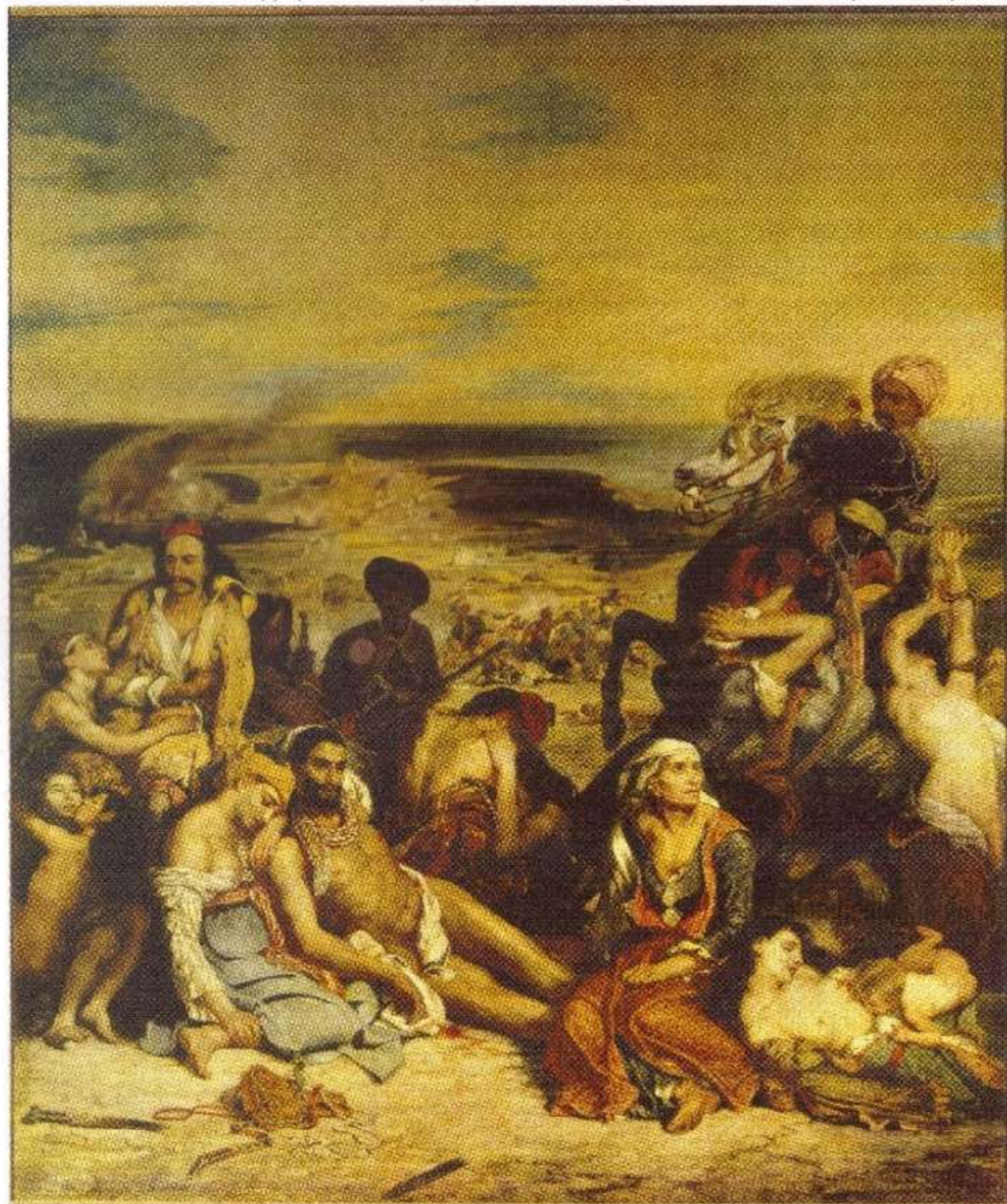

ΚΑΤΑΡΤΙΣΙΣ

«Τοῦτο δὲ καὶ εὐχόμεθα, τὴν ὑμῶν κατάρτισιν» (Β' Κορινθ. ιγ', 9)

Ἡ σφραγὴ τῆς Χίου (Πίνακας Ε. Ντελακρουά - Μουσείον Λούβρου)

Τεύχος 9ον ΜΑΡΤΙΟΣ - ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2013

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΧΙΟΥ, ΨΑΡΩΝ & ΟΙΝΟΥΣΣΩΝ

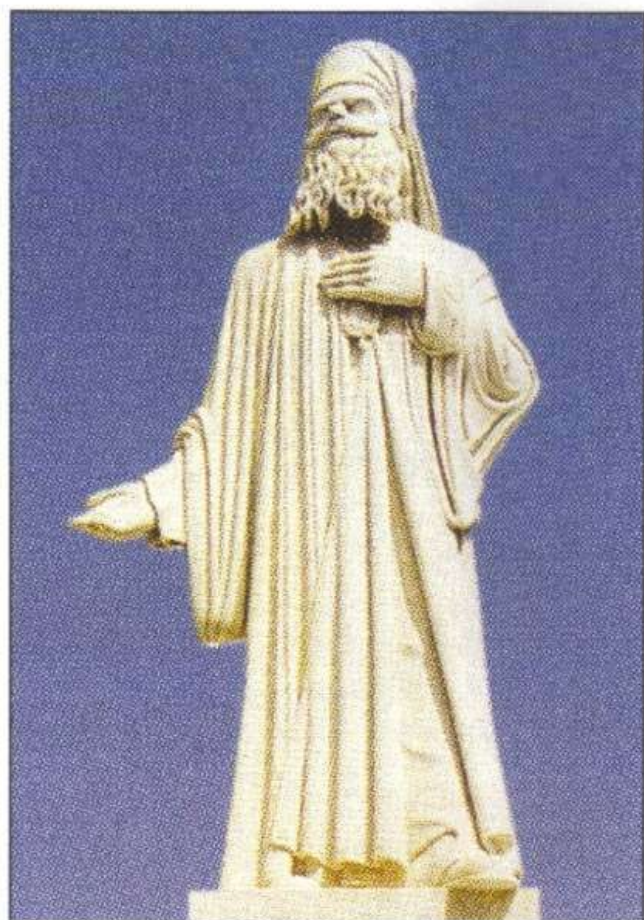
ΔΙΜΗΝΙΑΙΟ ΔΕΛΤΙΟ
ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΤΑΡΤΙΣΕΩΣ

ΧΙΟΣ

Ὁ Τερὸς Ναὸς
Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου
Μούτσαινας Βροντάδου

Ὁ Ανδριάντας
τοῦ Ἱερομάρτυρος καὶ Ἐθνομάρτυρος
Μητροπολίτου Χίου
Πλάτωνος (Φραγκιάδη)

Αριθμ. Πρωτ.240

+ Β Α Ρ Θ Ο Λ Ο Μ Α Ι Ο Σ
ΕΛΕΩι ΘΕΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ - ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ

ΠΑΝΤΙ ΤΩι ΠΛΗΡΩΜΑΤΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ,

ΧΑΡΙΣ ΕΙΗ ΚΑΙ ΕΙΡΗΝΗ

ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΚΑΙ ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ,
ΠΑΡ' ΗΜΩΝ ΔΕ ΕΥΧΗ, ΕΥΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΣΥΤΧΩΡΗΣΙΣ

*

Αδελφοί καί τέκνα έν Κυρίω αγαπητά,

Οί τά πάντα καλώς διαταξάμενοι Θείοι Πατέρες έθέσπισαν όπως τής μεγάλης έορτής τής Αναστάσεως του Κυρίου προηγήται περίοδος άσκήσεως καί πνευματικής καθάρσεως, διαρκείας τεσσαράκοντα ήμερών. Η άσκησις πραγματοποιεΐται καί διά του περιορισμού τών τροφών, δηλονότι τής νηστείας, αλλά κυρίως διά τής αποχής από τό κακόν. Τονίζει χαρακτηριστικώς ό ιερός ύμνογράφος ότι άληθής καί ευπρόσδεκτος από τόν Θεόν νηστεία είναι ή τών κακών αλλοτρίωσις, ή έγκράτεια γλώσσης, ή θυμού αποχή, ό χωρισμός από τών κακών έπιθυμιών, τής καταλαλιās, του ψεύδους καί τής έπιιορκίας, ή επανόρθωσις τής άδικίας, ή δίωξις του έμπαθούς λογισμού, ή θερμή εξομολόγησις, ό καθαρισμός τής συνειδήσεως, "ής ουδέν έν κόσμω βιαιότερον", ή έγκράτεια από "παθών βλαβερών, από φθόνου καί μίσους, από πάσης κακίας", ή αποφυγή τής "έκτροπής του νοός", ή όμολογία τών έσφαλμένων· ότι "έγγύς επί θύραις ό Κριτής έστιν", ό έτάζων καρδιάς καί νεφρούς, "ό πανταχού παρών καί τά πάντα πληρών" (Μέγας Κανών Αγίου Ανδρέου Κρήτης).

Η σωματική άσκησις σκοπόν έχει τήν κάθαρσιν του νοϋ καί τήν προσήλωσιν αυτου εις τήν αγάπην του Κυρίου καί Θεου ημών Ιησου Χριστου. Ταυτοχρονωσ, καί εις τήν αγάπην τών συνανθρώπων μας, ή όποία καί αποτελεΐ τήν απόδειξιν ότι ειμεθα μαθηταί του Αγαπώντος αυτους. Η αγάπη μας πρέπει

νά είναι έμπρακτος καί νά συνεπάγεται δι' ήμᾶς κάποιαν θυσίαν ὑπέρ αὐτῶν. Διότι ἀγάπη ἄνευ προσφορᾶς τῶν ἀναγκαίων ὑλικῶν καί πνευματικῶν ἀγαθῶν εἰς τόν ἀγαπώμενον εἶναι κενός λόγος. Ἰδίως κατά τήν παρούσαν ἐποχήν τῆς μεγάλης ἠθικῆς καί οἰκονομικῆς κρίσεως ὀφείλομεν, ὅσοι ἔχομεν τήν δυνατότητα, νά προσφέρωμεν μετά ἰλαρότητος, ἀγάπης καί σεβασμοῦ πρὸς τόν συνάνθρωπον τήν βοήθειάν μας πρὸς αὐτόν. Τότε μόνον ἡ χαρά μας ἐπί τῇ Ἀναστάσει τοῦ Κυρίου θά εἶναι πλουσία, ὅταν καί ἡ προσφορά μας πρὸς τοὺς ἀδελφούς Αὐτοῦ, τοὺς ἐλαχίστους, τοὺς συνανθρώπους μας, εἶναι πλουσία. "Ὁ ἀγαπῶν τόν πλησίον ὡς ἑαυτόν οὐδέν περισσότερον κέκτηται τοῦ πλησίον· [...] ὅσον οὖν πλεονάζεις τῷ πλούτῳ, τοσοῦτον ἐλλείπεις τῇ ἀγάπῃ", διδάσκει τό ἀψευδές πατερικόν στόμα (Μεγάλου Βασιλείου, Πρὸς τοὺς πλουτοῦντας, P.G. 31,281B).

Ὁ κόσμος νομίζει, ἀτυχῶς, ὅτι ἡ χαρά συμπορεύεται πρὸς τό λαμβάνειν καί κατέχειν πλοῦτον, δόξαν, ἀξιώματα καί ἄλλας ἀπολαύσεις. "Οὐδέν γάρ ἀχρηστότερον ἀνδρὸς οὐκ εἰδότος φιλεῖν"· καί "ὅταν ἴδῃς τινά δεόμενον θεραπείας ἢ σωματικῆς, ἢ ψυχικῆς, μὴ λέγε πρὸς ἑαυτόν· Τίνος ἔνεκεν ὁ δεῖνα καί ὁ δεῖνα αὐτόν οὐκ ἐθεράπευσεν; ἀλλ' ἀπάλλαξον τῆς ἀρρωστίας, καί μὴ ἀπαίτει ἐκείνους εὐθύνας τῆς ἀμελείας. [...] Ἄν γάρ ἐπιστάξης αὐτῷ καθάπερ ἔλαιον τοῦ λόγου τήν διδασκαλίαν, ἂν καταδήσης τῇ προσηνείᾳ, ἂν θεραπεύσης τῇ καρτερίᾳ, θησαυροῦ παντός εὐπορώτερόν σε οὗτος ἐργάσεται" (Ἱεροῦ Χρυσοστόμου, Εἰς Β' Κορινθίους ΚΖ' καί κατά Ἰουδαίων Η', P.G.61, 586-587 καί 48, 932-933). Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ἡ χαρά καί ἡ ἱκανοποίησις ἀπό τήν προσφορᾶν ἀγάπης καί ὑλικῶν ἀγαθῶν πρὸς τόν συνάνθρωπον εἶναι ἀσυγκρίτως μεγαλυτέρα. Ἡ συνήθης κοινωνικὴ ἀντίληψις, ἡ ὁποία καί διδάσκεται εἰς τοὺς νέους ὡς ἡ πλέον συμφέρουσα δι' αὐτοὺς ὁδός, εἶναι ἡ πλεονεξία καί ἀπληστία. Αἱ ἰδέαι ὅμως αὗται, ὅταν ἐπικρατήσουν, δημιουργοῦν κοινωνικὰς διαταράξεις, καί

τελικῶς βλάπτουν καί αὐτούς οἱ ὁποῖοι ἀποκτοῦν ὑπέρμετρα ἀγαθὰ ἐπὶ ζημίᾳ τῶν ὑπολοίπων. Ὁ ἀναπόφευκτος κοινωνικός διαχωρισμός πρέπει νά ἐξομαλύνεται ἐκουσίως διὰ τῆς προσφορᾶς τῶν ἐχόντων πρὸς τοὺς μὴ ἔχοντας, ὡς ὁ Κύριος ἡμῶν διδάσκει ἀναφέρων ἐνδεικτικῶς: "ὁ ἔχων δύο χιτῶνας μεταδότω τῷ μὴ ἔχοντι" (Λουκ. γ', 11). Μόνον διὰ τῆς αἰσθήσεως τῆς ἐνότητος ἡμῶν πρὸς ὅλους τοὺς συνανθρώπους μας, καί μάλιστα τοὺς ἀδυνάτους, θά διανύσωμεν τὴν περίοδον τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς θεαρέστως καί θά ἔχωμεν τὴν εὐλογίαν τοῦ Χριστοῦ.

Κατὰ τὸ τρέχον ἔτος, τὸ ὁποῖον ἀνεκηρύξαμεν Ἔτος Πανανθρωπίνης Ἀλληλεγγύης, πρέπει, ἐν ὄψει καί τῆς σοβαρᾶς παγκοσμίου οικονομικῆς κρίσεως, νά δεῖξωμεν ὅλοι περισσότερον ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἀνακούφισιν τῶν στερουμένων στοιχειωδῶν ἀγαθῶν ἀδελφῶν μας.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θά διανύσωμεν τὸ "ἐνώπιον ἡμῶν στάδιον τῶν ἀρετῶν" θεαρέστως καί ἐν πνευματικῇ προόδῳ, θά "ἀπολαύσωμεν τοῦ δηναρίου", "θά δεχθῶμεν τὸ δίκαιον ὄφλημα" καί θά ἐορτάσωμεν μέ πληρότητα χαρᾶς τὴν Ἁγίαν Ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου, καθ' ἣν ἀληθῶς "ζωὴ πολιτεύεται", τοῦ Ὁποίου ἡ Χάρις καί τὸ πλούσιον Ἔλεος εἶψαν μετὰ πάντων ὑμῶν.

Ἁγία καί Μεγάλη Τεσσαρακοστή, βιγ'
+ Ὁ Κωνσταντινουπόλεως
διάπυρος πρὸς Θεὸν εὐχέτης πάντων ὑμῶν

ΚΥΡΙΑΚΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ ¹

«Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, Κυριακῇ πρώτη τῶν Νηστειῶν,
ἀνάμνησιν ποιούμεθα τῆς ἀναστηλώσεως
τῶν ἁγίων καί σεπτῶν εἰκόνων,
γενομένης παρά τῶν ἀειμνήστων
Αὐτοκρατόρων Κωνσταντινουπόλεως
Μιχαήλ καί τῆς μητρός αὐτοῦ Θεοδώρας,
ἐπί Πατριαρχείας τοῦ ἁγίου καί ὁμολογητοῦ Μεθοδίου»

Μέ τούς λόγους αὐτούς ὁ ἱερός Συναξαριστής, πηγὴ γραπτή, ἄμεσος τῆς φιλολογικῆς γραμματείας τῶν Βυζαντινῶν χρόνων, ὀρίζει, προσδιορίζει καί καθορίζει τό ἱστορικό περιεχόμενο τοῦ σημερινοῦ ἑορτασμοῦ.

Σήμερα ἐορτάζουμε τὴν Ὁρθοδοξία, σήμερα ἐορτάζουμε τό «πατροπαράδοτον σέβας», σήμερα ἐορτάζουμε τὴν «Μητέρα εὐσέβειαν».

Γεννᾶται, ὅμως, εὐλογο τό ἐρώτημα: Γιατί ἡ Ἐκκλησία, ὁ ἀκλόνητος στῦλος καί τό ἀπερίσειστο ἐδραίωμα τῆς ἀληθείας, ὄρισε ὡς ἑορτασμό πού ὑποστασιάζει τὴν ὀρθόδοξη διδασκαλία καί πίστη τό γεγονός τῆς διακηρύξεως γιά τὴν ἀναστήλωση καί τιμητικὴ προσκύνηση τῶν ἱερῶν εἰκόνων, τόσο ἀπὸ τὴν ἐν Νικαίᾳ ἁγία Ζ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο, πού ἡ καταληκτικῆρια συνεδρία τῆς ἔλαβε χώρα στή Βασιλεύουσα, τὴν «τοῦ Κωνσταντίνου Πόλιν», τό παλάτιον τῆς Μαγναύρας τό 787 καί «εἰρήνευσεν ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία, εἰ καί ὁ ἐχθρός τὰ ἑαυτοῦ ζιζάνια ἐν τοῖς ἰδίοις ἐργάταις σπείρειν οὐ παύεται», ὅσο καί ἀπὸ τὴν Σύνοδο τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ 843;

Γιατί δέν ἐπελέγη ἡ ἑορτὴ τῶν Χριστουγέννων, ἡ μητρόπολη αὐτῆ τῶν ἑορτῶν;

¹ Ὁμιλία γενομένη κατὰ τὴν Συνοδικὴν Θεῖαν Λειτουργίαν εἰς τὸν Ἱ. Ναόν Ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, ὁδοῦ Σκουφᾶ, τὴν 24.3.2013, ἐνώπιον τοῦ Ἐξοχωτάτου κ. Προέδρου τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας.

Γιατί δέν προεκρίθη ἡ λαμπροφόρος Ἀνάσταση, «*ἐορτῶν ἐορτή καὶ πανήγυρις πανηγύρεων*»;

Γιατί δέν ὀρίσθη ἡ ἀγιοπνευματικὴ Πεντηκοστή;

Ἡ ἀπάντηση δίδεται ἀπὸ τὴν βαθύτερη ὄντολογικὴ ἐρμηνεία τοῦ ἱστορικοῦ ὄρου «*ἀναστήλωση τῶν εἰκόνων*», πού πέραν καὶ πάνω ἀπὸ ἓνα συγκεκριμένο ἱστορικό γεγονός τοῦ «*νῦν*» τῆς τελέσεώς του, συνιστᾷ ἓνα αἰώνιο θεόδοτο χάρισμα στό «*αἰεὶ*» τῆς ἐπενεργείας του.

Μέ τὴν πανσοφία, τὴν παντοδυναμία καὶ τὴν παναγαθότητα ἡ Τρισηλίος Θεότης ἐποίησε «*πάντα ὄρατά τε καὶ ἀόρατα*». Μέσος τοῦ φυσικοῦ καὶ πνευματικοῦ κόσμου ἐδημιουργήθη ὁ ἄνθρωπος, ἡ κατακλείς καὶ κορωνίς τῆς δημιουργίας. Τὴν ὑπέροχη ἐν τῷ κόσμῳ θέση του ἐμφαίνει ἰδαιτέρως ὁ διαφέρων τρόπος, κατὰ τὸν ὁποῖο ἐδημιουργήθη.

Μέ θαυμασμό ὁ Ἱερός Χρυσόστομος θά ἀναφωνήσῃ ὅτι: «*ἀπὸ ὀλόκληρη τῆ δημιουργία ὁ ἄνθρωπος εἶναι τό πολυτιμότερο δημιούργημα (τῆς κτίσεως γάρ ἀπάσης τιμιώτερον ὁ ἄνθρωπος, Ε.Π.Ε. 14, 32)*» καὶ ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος θά τὸν περιγράψῃ «*οἷόν τινα κόσμον δεύτερον, ἐν μικρῷ μέγαν (Ε.Π.Ε. 5,52-54)*».

Ὁ Θεός, κατὰ τὴ χριστιανικὴ κοσμογονία, διαβουλεύεται πρὸς τὸν ἑαυτὸν Του γιὰ τὴν δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου. «*Καὶ εἶπεν ὁ Θεός: ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν*».

Ἡ ἔννοια τοῦ «*κατ' εἰκόνα*» (*imago Dei*) ἀναφέρεται στὸν «*ἔσω ἄνθρωπον*», διότι ὁ Θεός εἶναι ἀσχημάτιστος, ἀφθαρτος καὶ ἀσώματος. Αὐτό συνίσταται στή λογικότητα, μέ τὴν ὁποία ὁ Δημιουργός ἐπροΐκησε τὴν πνευματικὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου καὶ στό ἀπαραίτητο συμπλήρωμά της, τό αὐτεξούσιον, μέ τό ὁποῖο ὁ ἄνθρωπος ἀνάγεται σέ προσωπικότητα ἠθικὴ, ἐπιδεκτικὴ πάσης προόδου καὶ δυναμένη νά καταστεῖ «*κοινωνός θείας φύσεως*».

Τό «*καθ' ὁμοίωσιν*», κατὰ τοὺς Ἁγίους καὶ Θεοφόρους Πατέρες, εἶναι ὁ τελικὸς ὑπαρκτικὸς στόχος τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου, ὁ ὁποῖος καθίσταται ἐφικτός διὰ τῆς προσοικειώσεως τῆς ἀ-

γιότητα, όχι βία και ανάγκη αλλά αυτοπροαιρέτως και ἐλευθέ-
ρως.

Μετά τήν πτώση, «παρακούσας ὁ ἄνθρωπος τοῦ ἀληθινοῦ
Θεοῦ, τοῦ κτίσαντος αὐτόν καί τῇ ἀπάτῃ τοῦ ὄφρα ὑπαχθείς, νε-
κρωθείς τοῖς οἰκείοις αὐτοῦ παραπτώμασιν», ἀπώλεσε τήν χάρη
πού τόν διακρατοῦσε στήν προπτωτική κατάσταση μέ τήν δυνατό-
τητα τῆς ἀναμαρτησίας (*posse non peccari*) καί τῆς ἀθανασίας (*pos-
se non mori*).

Μέ τόν δικό του ξεχωριστό τρόπο περιγράφει τό δράμα τῆς
πτώσεως ὁ Ἅγιος Γρηγόριος, Ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης, ὁ
Παλαμᾶς: «χάσαμε τό Θεῖο κάλλος, στερηθήκαμε τήν θεία μορφή,
καταστρέψαμε τήν ὁμοιότητά μας πρός τό Θεῖο φῶς· φορέσαμε τήν
ὀμίχλη ὡς ἱμάτιο, ἀλοιμόνο, καί ὡς ἐπανωφόρι ντυθήκαμε τό
σκοτάδι (Ε.Π.Ε. 1, 196)».

Διετήρησε, ὅμως, τό «κατ' εἰκόνα» ἀμαυρωμένο καί τραυμα-
τισμένο, ἀλλά ὄχι νεκρό καί ἀνεπανόρθωτα ἀχρειωμένο. «Εἰκῶν
εἰμί τῆς ἀρρήτου δόξης σου εἰ καί στίγματα φέρω πταισμάτων».

Ἐπειδή ὁ Δημιουργός, «Θεός ἐλέους, οἰκτιρῶν καί φιλαν-
θρωπίας ὑπάρχει», «οὐκ ἀπεστράφη τό πλάσμα Του εἰς τέλος, ὃ ἐ-
ποίησεν ὁ ἀγαθός, οὐδέ ἐπελάθετο ἔργου χειρῶν Του» ἀλλά
ἀντίθετα πρός τό «ἀεὶ κινοῦν ἀκίνητον» τοῦ Ἀριστοτέλους, «ἐπί τῆς
γῆς ὤφθη, μορφήν δούλου λαβών, σύμμορφος γενόμενος τῷ σώματι
τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, ἵνα ἡμᾶς συμμόρφους ποιήσῃ τῆς εἰκόνας
τῆς δόξης Αὐτοῦ». Ἐκ τῆς ὑποστατικῆς ἐνώσεως τῆς θείας καί ἀν-
θρωπίνης φύσεως στό ἐνιαῖο πρόσωπο τοῦ Λόγου, ἡ «κατ' εἰκόνα
Θεοῦ πλασθεῖσα ἡμῖν ὠραιότης» ἐξυψώθη ὅσον ποτέ ἄλλοτε καί
κατέστη «κοινωνός θείας φύσεως». Αὐτή ἡ ἀναστήλωση τοῦ πε-
πτωκότος ἀνθρώπου συνιστᾷ τήν οὐσία τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως.
«Ὅθεν, ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, δι' ἑαυτοῦ παρεγένετο, ἵν' ὡς εἰκῶν ὢν
τοῦ Πατρός τόν κατ' εἰκόνα ἄνθρωπον ἀνακτίσαι δυνηθῇ» (Μέγας
Ἀθανάσιος). Οἱ διαστάσεις τοῦ μυστηρίου τῆς ἐν Χριστῷ
παλιγγενεσίας τοῦ κατ' εἰκόνα Θεοῦ πλασθέντος ἀνθρώπου,
ψηλαφίζουν τό δυσθεώρητο μέγεθος τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ γιά τόν
ἄνθρωπο, ἀφοῦ κατά τόν Ἅγιον Ἰωάννην τόν Δαμασκηνό, γιά τήν

ἀναγωγή τοῦ ἀνθρώπου εἰς τό ἀρχαῖο κάλλος ὁ τέλειος Θεός γίνεται τέλειος ἄνθρωπος καί πραγματώνει τό πῖό καινούργιο ἀπό ὅλα τὰ καινούργια, τό μόνο καινούργιο ὑπό τόν ἥλιον, μέ τό ὁποῖο ἐμφανίζεται ἡ ἀπειρη δύναμη τοῦ Θεοῦ (Ἐκδοσις Ἀκριβῆς, Γ', 1)». Ἀπό αὐτό καθίσταται σαφές γιατί οἱ Πατέρες, στίς εἰκονοκλαστικές πλάνες, εἶδαν ἀκριβῶς μία ἀκύρωση τοῦ Μυστηρίου τῆς Σωτηρίας, καθώς ἡ μή δυνατότης ἐξεικονίσεως τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Υἱοῦ καί Λόγου τοῦ Θεοῦ καθιστοῦσε τό Μυστήριον τῆς Παλιγγενεσίας τοῦ ἀνθρώπου δοκητική φενάκη.

Ἀντιθέτως πρὸς τή δοκητική θεώρηση τοῦ μυστηρίου τῆς Θείας Οἰκονομίας στήν ὁποία ὀδηγοῦνται ἀναποφεύκτως οἱ εἰκοκλάστες ὅλων τῶν ἐποχῶν, ὑπάρχει ὁ ἱστορικός ρεαλισμός τῶν γεγονότων, ὅπως ἐκφράζεται διά τῆς γραφίδος ἑνός κορυφαίου πρόμαχου καί ἐκκλησιαστικοῦ πατρός, τῆς πατροπαράδοτης εὐσέβειας, τοῦ Ἱεροῦ Δαμασκηνοῦ πού μετ' ἐμφάσεως τονίζει: «Δέν προσκυνῶ τήν κτίση στή θέση τοῦ Κτίστη, ἀλλά προσκυνῶ τόν Κτίστη πού κτίστηκε κατά τήν ἀνθρώπινη φύση καί κατέβηκε στήν κτίση χωρίς νά μειωθεῖ καί νά ἀλλοιωθεῖ γιά νά δοξάσει τή δική μου φύση καί νά μέ κάνει κοινωνό τῆς Θείας φύσης (...). Γι' αὐτό μέ πεποίθηση εἰκονίζω τόν ἀόρατο Θεό, ὄχι ὡς ἀόρατο, ἀλλ' ὡς ὄρατό καθώς ἔγινε γιά μᾶς προσλαμβάνοντας ἀνθρώπινη φύση. [Οὐ τήν ἀόρατον εἰκονίζω θεότητα, ἀλλ' εἰκονίζω Θεοῦ τήν ὀραθεῖσαν σάρκα] (Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἀγίας Εἰκόνας, Λόγος Γ', 6)».

Γιά αὐτό ἡ Ὁρθοδοξία εἶναι μία πορεία «ἐν καινότητι ζωῆς». Ὁ πιστός ἔχει τήν δυνατότητα μιᾶς μοναδικῆς ἐμπειρίας τοῦ ζῶντος καί προσωπικοῦ Θεοῦ. Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, κατευθυνομένη ὑπό τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, συνεχίζει καί ἀνανεώνει τό σωτήριο καί ἀπολυτρωτικό ἔργο τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ, πού μᾶς βοηθεῖ νά φθάσουμε στή μέθεξη τῆς μυστηριακῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος πρέπει νά «μορφωθῇ ἐν ἡμῖν». Μέ τή μέθεξη αὐτή ἐπιτυγχάνεται ἡ εἴσοδος καί ἡ ὀργανική ἔνταξη στήν ἐσχατολογική πραγματικότητα τοῦ κόσμου, ὁ ὁποῖος καινοποιεῖται.

Σ' αὐτή τήν «νέαν κτίσιν» ἀναδεικνύεται τό «κατ' εἰκόνα» μέ τήν ἐπιτυχή πορεία πρὸς τό «καθ' ὁμοίωσιν», ἐκλαμπρύνεται τό πρόσωπο, πού κλείνει μέσα του τήν ἔννοια τῆς ἐλευθερίας, ἀναδεικνύεται ἓνα νέο καλλιτέχνημα θείου κάλλους καί ὀλοκληρῶνται τά δημιουργικά χαρίσματα. Ἡ ἀνάσταση τοῦ πεπτωκότος ἀνθρώπου, ἡ ἀναστήλωση τῆς ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἀνθρώπου εἰκόνας τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἡ ἐκ νέου ἔνταξή του στή θεία ζωή. Σ' αὐτή τήν κατάσταση τῆς ἀθάνατης ζωῆς προοδεύει ἡ βούληση, θεώνεται τό πρόσωπο, ἀφοῦ ἀναδεικνύεται στό φῶς τοῦ θείου κάλλους.

Ἡ Θεία Εὐχαριστία εἶναι ἡ ἐνεργοποίηση τοῦ νέου αἰῶνος μέσα στά τοπικά καί χρονικά πλαίσια τοῦ παλαιοῦ, ἡ διακήρυξη τοῦ ἐρχομένου αἰῶνος μέσα στόν νῦν αἰῶνα. Μέσα στή Θεία Εὐχαριστία ὁ Ὁρθόδοξος Πιστός καταλλάσσεται μέ τόν ἑαυτό του «ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν», καταλλάσσεται μέ τόν Θεό «ὑπέρ τῆς ἄνωθεν εἰρήνης», καί καταλλάσσεται μέ τούς ἀδελφούς του «ὑπέρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου».

Ἡ Ὁρθοδοξία ἔχει διάσταση εὐχαριστιακή. Τό δεύτερο συνθετικό τῆς λέξεως, ἡ λέξη «δόξα» πέρα τῆς ὑποκειμενικῆς ἀντιλήψεως περί ἑνός δεδομένου ἀντικειμένου, ἔχει καί λατρευτικό χαρακτήρα. Ἡ σλαβική μετάφραση τῆς λέξεως διά τοῦ ὄρου "Pravoslavije" σημαίνει κατ' ἐξοχή τήν «ὀρθή δοξολογία». Μεταξύ «ὀρθῆς γνώμης» καί «ὀρθῆς δοξολογίας» δέν μπορεῖ νά ὑπάρχει διαφορά, ὅταν ὡς «γνώμη» νοεῖται ἡ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἀποκεκαλυμμένη γνώση τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία εἶναι ἀναγκαίως συναρπαγή, ἡ σώζουσα συναρπαγή ἀπό τό Ὑπερβατικό, ἡ αὐθεντική ζωή τοῦ ἀνθρώπου, τό γεγονός τῆς σωτηρίας του.

Ἔτσι ὁ λειτουργικός χαρακτήρας τῆς Ὁρθοδοξίας δέν εἶναι ἓνα ἀπλό «συμβεβηκός». Εἶναι ἡ ἀναγωγή τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τήν καταξίωσή του, στό χῶρο τῆς προσεγγίσεως τοῦ Θεοῦ. Ἡ ὀρθόδοξη λειτουργία εἶναι διαρκῆς ὑπέρβαση τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου, ἀκατάπαυστη ἀναστηλωτική κίνηση τῆς εἰκόνας πρὸς τό ἀρχέτυπον, «ἄνω σχῶμεν τόν νοῦν καί τάς καρδίας» (Ἅγιος Ἰάκωβος ὁ Ἀδελφόθεος). Στόχος αὐτῆς τῆς κινήσεως ἡ πρόσβαση στό ἐσχατολογικό τέλος τῆς ἱστορίας. Ἡ ὀρθόδοξη ἄσκηση, πού

καλλιεργείται στό ὅλον τῆς λειτουργικῆς ζωῆς, εἶναι ἡ ὑπέρβασις κάθε ἀμαρτωλῆς ἐνδοκοσμικῆς ἀνέσεως πού ἀλλοτριώνει τόν ἄνθρωπο ἀπό τήν οὐσία του. Ὁ ὀρθόδοξος ἄνθρωπος ἐπιτελεῖ τήν οὐσία του, τήν ὕπαρξή του, μέ τόν ἀγῶνα του γιά τή σωτηρία τοῦ κόσμου.

Ὁ ἄνθρωπος μέ τό ὀρθόδοξο ἦθος, ὁ ἅγιος, δέν συμπίπτει μέ τόν θρησκευοφαινομενολογικό τύπο τοῦ – καί ἐκτός Ἐκκλησίας ἀκμάζοντος – θρησκευόντος ἀνθρώπου (homo religious). Ἡ ὀρθοδοξία εἶναι ἡ κοινωνία τοῦ Θεοῦ, ἡ αὐθεντικότητα, ἡ ἀγιότητα, ἡ καθολικότητα τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ Ὀρθοδοξία λοιπόν δέν εἶναι ἀπλῶς ἓνα παράθυρο, μέ τό ὅποιο ἡ γῆ κατοπτρεῖ ἓνα τμήμα τοῦ Οὐρανοῦ, ἀλλά εἶναι ἡ μυστική κλίμαξ τῶν ἀγγέλων, πού καταβαίνουν ἐκ τοῦ «ἀνεφγότης» οὐρανοῦ καί ἀναβαίνουν σ' αὐτόν. Εἶναι, κατά τό Μέγα Φῶτιο, τό θαυμάσιο ἐκεῖνο πορθμεῖο πού συνενώνει τά οὐράνια μέ τά ἐπίγεια ἀκρογιάλια. Τό πορθμεῖο αὐτό ἔρχεται ἀπό τόν οὐρανό καί «διαπορθμεύει ἡμῖν τήν ἐκεῖθεν ἀγαθοειδῆ καί θείαν εὐμένειαν», γιά νά ἀκολουθεῖ στή συνέχεια παλινδρομική, μυσταγωγική καί ἀναγωγική πορεία, ἀνάγοντας, ἀνυψώνοντας καί ἀναστηλώνοντας τήν πεπτωκυῖα εἰκόνα τῆς ἀρρήτου δόξης ἐκ τῆς γῆς στόν οὐρανό.

Ἡ ἀνύψωση αὐτή συντελεῖ στό νά γευόμεθα τίς δωρεές τῆς ἀκτίστου καί θεοποιοῦ χάριτος, νά μετέχουμε τῶν ἀκτίστων καί μεθεκτῶν θείων ἐνεργειῶν καί νά κατοπτρεύουμε τό θαβώρειο φῶς «τό μόνον τῆς κεκαθαρμένης καρδίας ἐπίχαρι καί πανίερον θέαμα». Σ' αὐτή τή συνεχῆ διαλεκτική σχέση οὐρανοῦ καί γῆς, σ' αὐτή τήν ἀδιάκοπη παλίνδρομη κίνηση, ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τά κάτω καί τήν ἀναστηλωτική ἐκ τῶν κάτω πρὸς τά ἄνω, βρίσκεται ἡ πεμπουσία τῆς Ὀρθοδοξίας.

ΨΥΧΙΚΗ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ

ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

*

του Πανοσιολ. Αρχιμανδρίτου

κ. Καλλιστράτου Λυράκη

τ. Τεροκήρυκος Τεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών

Η έννοια τῆς πνευματικῆς ζωῆς

Τό περιεχόμενο τῆς πνευματικῆς ζωῆς δέν εἶναι οἱ ἐξωτερικές τυπικές ἐκδηλώσεις λατρείας, οὔτε τά ἐξωτερικά ἔργα ἀγάπης. Ὁ Χριστός στηλίτευσε μέ κτυπητά λόγια ἐκεῖνους πού θά ζητήσουν νά εἰσέλθουν στή βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἂν καί δέν θά ἔχουν ἀνάλογη πνευματική ζωή: «Πολλοί θά μοῦ ποῦν κατά τήν ἡμέρα ἐκείνη τῆς Κρίσεως: Κύριε, Κύριε, μέ τήν πίστη μας σέ Σένα ὡς Μεσσία καί Υἱό τοῦ Θεοῦ δέν προφητεύσαμε; Καί μέ τήν πίστη μας σέ Σένα δέν κάναμε θαύματα πολλά; Καί τώρα, λοιπόν, δέν θά εἰσέλθουμε στή βασιλεία Σου; ¹ Καί τί ἀπάντηση τούς δίνει ὁ Κύριος; «Καί τότε θά διακηρύξω καθαρά σ'αυτούς ὅτι οὐδέποτε σᾶς ἀναγνώρισα ὡς δικούς Μου. Φύγετε μακριά ἀπό Ἐμένα, σεις πού ἐργασθήκατε τήν ἀνομία, διότι τά χαρίσματά Μου τά χρησιμοποιήσατε ὄχι πρὸς δόξα δική Μου, ἀλλά κατά τά δικά σας θελήματα καί γιά τούς ἐγωιστικούς σκοπούς σας». ²

Μόνο ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἐφήρμοσαν τό θέλημα τοῦ Θεοῦ στή ζωή τους θά ἀναγνωρισθοῦν ἄξιοι νά εἰσέλθουν στή βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Τό διαβεβαίωσε καί αὐτό ὁ ἴδιος ὁ Κύριος, ὅταν εἶπε: «Προσέξτε ἀκόμη, μήπως παραπλανηθεῖτε ἀπό τόν ἑαυτό σας. Πρέπει νά ξέρετε ὅτι καθένας πού μοῦ λέει μέ ἐπίμονη ἐπίκληση τῆς θεότητάς Μου, Κύριε, Κύριε, δέν θά εἰσέλθει στή βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἀλλά σ'αυτή θά εἰσέλθει ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐκτελεῖ τό θέλημα τοῦ Πατρός Μου, ὁ ὁποῖος εἶναι στούς οὐρανοῦς».³

¹. «Πολλοί ἐροῦσι μοι ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ οὐ τῷ σῷ ὀνόματι προεφητεύσαμεν, καί τῷ σῷ ὀνόματι δυνάμεις πολλὰς ἐποιήσαμεν; (Ματθ. Ζ' 22).

². «Καί τότε ὁμολογήσω αὐτοῖς ὅτι οὐδέποτε ἔγνω ὑμᾶς ἀποχωρεῖτε ἀπ' Ἐμοῦ οἱ ἐργαζόμενοι τήν ἀνομίαν» (Ματθ. Ζ' 23).

³. «Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τήν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὁ ποιῶν τό θέλημα τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς» (Ματθ. Ζ' 21).

Τό θέλημα δέ αὐτό τοῦ Θεοῦ - Πατρός δέν εἶναι ἄλλο παρά ἡ βίωση τῆς ἀληθείας στήν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου, ἡ πλήρης ἑναρμόνιση τῆς ὅλης ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου μέ τά προστάγματα τοῦ Κυρίου.

Ἔργο τοῦ κάθε ἀνθρώπου, πού ἔχει παρασυρθεῖ ἀπό τήν ἁμαρτία, εἶναι νά μεταβάλει τίς ἑσωτερικές ἀντιθέσεις του λειαίνοντας κάθε αἰχμηρή προεξοχή τῆς ἁμαρτίας καί νά δημιουργήσει ἕνα ἁρμονικό σύνολο. Αὐτή ἡ προσπάθεια ἑναρμόνισης τοῦ ἑσω ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος πάσχει ἀπό τήν ἁμαρτία, εἶναι δυνατό νά ἐπιτευχθεῖ - σύμφωνα μέ τό προσωπικό παράδειγμα τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου - μέ τή βίωση καί τήν ἐφαρμογή τῆς ἀληθείας στήν καρδιά.

Αὐτή ὅμως ἡ βίωση τῆς ἀληθείας στήν καρδιά - ἡ διαφορετικά τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ - ἔχει ὡς ἀπαραίτητη προϋπόθεση τήν ἐφαρμογή τῶν ἀναγκαίων ὄρων ἀποθεραπείας τοῦ ἀνθρώπου - ἡ ὁποία ἀποθεραπεία ὑποβοηθεῖται ἀπό τήν λυτρωτική χάρη τῶν Μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας μας καί ἀνυψώνει τόν πεσόντα ἄνθρωπο στήν «προτέρα κατάσταση» - βάσει τῶν ὁποίων οἰκοδομεῖ τίς ἀρχές τῆς πνευματικῆς ἐν Κυρίῳ ζωῆς.

Χωρίς τή βίωση στήν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἀληθείας δέν εἶναι δυνατόν οὔτε ψυχική ὑγεία καί ἀπελευθέρωση νά ὑπάρξει, ἀλλά οὔτε καί πνευματική ζωή. Διότι, ὅσο ζεῖ κάποιος στήν καρδιά του τήν ἀλήθεια, ὁδηγεῖ τό ψυχικό περιεχόμενό του ἀπό τό σκοτάδι τῆς λήθης στό φῶς τῆς ζωῆς καί ζεῖ καί γεύεται «ἀπό τοῦ νῦν καί ἕως τοῦ αἰῶνος» τίς συνέπειές του, σύμφωνα πρός τήν καθιερωμένη διαβάθμιση τῶν ἀξιῶν, ὅποτε δέν εἶναι δυνατόν νά περιέλθει σέ ψυχική ἀναταραχή.

Βέβαια, ἡ ἐφαρμογή τῆς ἀληθείας ἀποτελεῖ προσπάθεια ὁλόκληρης τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος προσανατολισμένος πρός τό «καθ' ὁμοίωσιν» ἐργάζεται στό «ἑαυτοῦ γεώργιον» καί ὠριμάζει πνευματικά. Τό τέλος δέ αὐτῆς τῆς προσπάθειας εἶναι αὐτό πού καθορίζει ὁ ἀπ. Παῦλος: «Νά καταντήσῃ ὁ ἄνθρωπος, νά ἀύξηθεῖ σέ τέλειο ἄνδρα ἀπό ἄποψη πνευματική καί νά ἀποκτήσῃ

τό μέτρο τῆς πνευματικῆς ὀριμότητος κατά τὴν ὁποία θά ἔχει πλήρεις τίς ἀρετές καί τὴν ἠθική τελειότητα τοῦ Χριστοῦ». ⁴

Ἀπό τὰ παραπάνω γίνεται ἀντιληπτό, γιατί ἡ ψυχική ὑγεία καί ἀπελευθέρωση ἀπό τὰ ποικίλα πάθη καί ἐλαττώματα, ταυτίζεται στήν οὐσία μέ τὴν πνευματική ζωή.

Ἐφόσον ἡ πνευματική ζωή ἀποτελεῖ τὴν κατ' ἑξοχήν κατάσταση τῆς ψυχικῆς ὑγείας, ἔπεται ὅτι καί οἱ βασικές καί θεμελιώδεις ἀρχές τῆς πνευματικῆς ζωῆς ἰσχύουν συγχρόνως καί ὡς ὄροι τῆς ψυχικῆς ὑγιεινῆς γιά τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπό τὴν ἔνοχη ψυχική κατάσταση. Ἡ θεραπεία καί ἀποκατάσταση τῆς ψυχικῆς ὑγείας τοῦ ἀνθρώπου δέν μπορεῖ νά ἐπιτευχθεῖ μέ ψυχοθεραπευτικές ἢ ψυχιατρικές μεθόδους ἢ μέ κάποιον ἄλλο τρόπο καί μέσο. Μόνο ἡ ἀποδοχή τῶν ὄρων τῆς πνευματικῆς ζωῆς ἐξασφαλίζει τό ἐπιθυμητό, λυτρωτικό γιά τὴν ἀνθρώπινη ψυχή καί ἀπαλλάσσεται ἀπό τὴν ἁμαρτία, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ καί τὴ γενεσιουργό αἰτία τῆς ψυχικῆς δυσσαμονίας καί ταραχῆς.

Ἡ βίωση λοιπόν τῆς ἀληθείας στήν καρδιά εἶναι τό μόνο μέσο, τό ὁποῖο μπορεῖ νά ἀποτρέψει τὴ δημιουργία μιᾶς ψυχικῆς ἀνωμαλίας. Ἐξάλλου ὁμως μόνο ἡ δυναμική βίωση τῆς ἀληθείας εἶναι δυνατό νά ἀποτελέσει ὄρο πνευματικῆς ζωῆς. Γί' αὐτό ἡ βίωση τῆς ἀληθείας στήν καρδιά παραμένει πάντοτε ἡ λυδία λίθος τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ κοινός αὐτός βασικός ὄρος τῆς πνευματικῆς ζωῆς εἶναι ἀπαραίτητο νά ἀναλυθεῖ στά τρία του στοιχεῖα: Τὴν ἄρση τοῦ σταυροῦ, τὸν πνευματικό ἀγώνα καί τὴ λατρευτική ζωή τοῦ πιστοῦ. Ἡ ἀνάλυση αὐτὴ ἀποβλέπει στό νά διαφωτίσει ἀφ' ἑνός μὲν πληρέστερα τό πρόβλημα τῆς ψυχικῆς ταραχῆς καί ἀφ' ἑτέρου νά συντελέσει στήν ἐξασφάλιση τῆς ψυχικῆς ὑγείας καί ἀπελευθέρωσης τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ λυτρωτική ἀὐταπάρνηση

Ὁ μεταπτωτικός ἀνθρώπος τῆς ἁμαρτίας διαπιστώνει ὅτι ἀπό τὰ βάθη τοῦ εἶναι του ἀναπηδοῦν σκέψεις, λογισμοί, ἐπιθυμίες καί θελήματα ἁμαρτίας, τὰ ὁποῖα τὸν ὑποδουλώνουν. Ἐπισημαίνει

⁴. «Μέχρι καταντήση εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ» (Ἐφεσ.Δ' 19).

ένα κόσμο ταραχῆς, ἀγωνίας, ἐγωισμοῦ, πού καθιστᾶ τήν ψυχή του ἔρμαιο τῆς ἀμαρτίας. Κάτω ἀπό αὐτές τίς ψυχικές συνθήκες ὁ ἄνθρωπος διψάει τή διόρθωση, τήν ἀπαλλαγή του ἀπό τόν κλοιό τῆς ἀμαρτίας.

Ἐχει δίκαιο νά ζητεῖ καί μάλιστα μέ τρόπο ἔντονο τήν ἀπαλλαγή, τήν ἀπελευθέρωσή του. Σ' αὐτό βρίσκει σύμφωνη καί τή διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ. Διότι καί αὐτή ζητεῖ ἀλλαγὴ τοῦ ἐσωτερικοῦ, ἀμαρτωλοῦ κόσμου τοῦ ἀνθρώπου.

Ὅμως πῶς ἀνατρέπεται αὐτή ἡ κατάσταση; Τήν ἀπάντηση τήν δίνει ὁ Κύριος. Τί εἶπε;

«Ὅποιος ἐπιθυμεῖ νά ἀπαλλαγεῖ ἀπό τόν κλοιό τῆς ἀμαρτίας, πού τόν βασανίζει, νά πλησιάσει τόν Θεό, ὀφείλει ἀμέσως καί χωρίς χρονοτριβή, χωρίς προφάσεις, μέ διάθεση ἥρωική νά ἀρνηθεῖ ὀλόκληρο τόν ἑαυτό του, νά ὀπλισθεῖ μέ τέλεια αὐταπάρνηση, πού νά φθάνει μέχρι τῆ θυσία καί αὐτῆς τῆς ζωῆς του. Καί μάλιστα μέ θάνατο σταυρικό».⁵

Ἡ οὐσία αὐτῆς τῆς θεάρεστης αὐταπάρνησης ἔγκειται στήν ἀρνηση τοῦ «ιδίου» θελήματος, ὅπως τό σημειώνει χαρακτηριστικά ὁ Μ. Βασίλειος: «Αὐταπάρνηση εἶναι ἡ ὀλοκληρωτική λησμοσύνη ὅλων ἐκείνων τά ὁποῖα ἔλαβαν χώρα στό παρελθόν καί ἀποκοπή ἀπό τά δικά μας ἀμαρτωλά θελήματα».⁶

Ἡ μεγάλη σπουδαιότητα τῆς αὐταπάρνησης γίνεται κατανοητή, ὅταν αὐτή συνδυασθεῖ πρός τό ὅλο Μυστήριον τῆς ἀπολυτρώσεως. Καί τοῦτο, διότι ἡ ὅλη ἀποκατάσταση τοῦ μεταπτωτικοῦ ἀνθρώπου γίνεται μέ τῆ θυσία τοῦ Κυρίου. Διότι ὅσες φορές ὁ ἄνθρωπος διαπράττει τήν ἀμαρτία, ἀπαρνεῖται τόν Θεό καί τό θέλημά Του καί ὑπακούει στίς ἐπιταγές τοῦ ἐγωισμοῦ του. Ἀντίθετα, ὅσες φορές μέ τήν αὐταπάρνηση ἀρνεῖται τόν ἑαυτό του καί ἀναγνωρίζει ὡς δικό του θέλημα τό θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἐλκύει τήν Χάρη τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποῖα τόν βοηθεῖ νά ἀπαλλαγεῖ ἀπό τά δεσμά τῆς ἀμαρτίας.

(συνεχίζεται)

⁵ .«Ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν καί ἀράτω τόν σταυρόν αὐτοῦ καί ἀκολουθήτω μου» (Ματθ. ΙΣΤ' 24).

⁶ . «Ἀρνησις δέ ἐστίν ἑαυτοῦ ἢ παντελῆς τοῦ παρελθόντος λήθη καί τῶν θελημάτων ἑαυτοῦ ἀναχώρησις».

Ἡ συμβολὴ τοῦ Ἱεροῦ Κλήρου στὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821

τοῦ Γεωργίου Αἰγινήτη

*D.E.A. Βυζαντινῆς Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Paris I
Συνεργάτη τῆς Συνοδικῆς Επιτροπῆς Αρχιγραμματείας*

Ὁμιλία στὴν ἐκδήλωση τῶν Ὑπηρεσιῶν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου γιὰ τὸν ἑορτασμό τῆς 25^{ης} Μαρτίου (24/3/2011).

Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, ὡς ἐπιστέγασμα τῆς αὐγῆς καὶ ἀναγέννησης τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τοὺς πιὸ ἐνδοξοὺς καὶ σπουδαίους σταθμοὺς τῆς ἱστορικῆς μας πορείας. Δὲν ἦταν μόνο τὸ γεγονός ὅτι ἓνας λαός, μὲ τὸν πολιτισμὸ του καὶ τὴν ψυχὴ του ἀκέραια, ἀνακτᾷ τὴν ἐλευθερίαν του καὶ τὴν πολιτικὴν του ὄντοτητα μετὰ ἀπὸ μακρὰ περίοδο δουλείας ποὺ δὲν γνώρισε ποτὲ ἄλλοτε στὴν ἱστορία του, πραγματοποιώντας μερικῶς τοὺς σκοποὺς του μὲ τὴν δημιουργία ἑλληνικοῦ κράτους. Ἡ σημασία τοῦ Εἰκοσιένα καὶ τῶν χρόνων ποὺ προηγούνται ἐγκεῖται, πιστεύω, στὸ ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς δίνει ἱστορικὰ τὴν ἀπάντησιν στὸ πῶς μπορεῖ νὰ συνυπάρξει στὸν νεώτερο κόσμον, αὐτὸν τῆς ἀποικιοκρατίας καὶ τῶν δυτικῶν γιγάντων, κατορθώνοντας μὲ τρόπο θαυμαστό, καὶ μάλιστα ἔναντι ἑνὸς ἀντιπάλου συντριπτικῶς ἰσχυρότερου, ὅ,τι δὲν κατάφερε στοὺς τελευταίους βυζαντινοὺς αἰῶνες, ὅπου ἡ αὐτοκρατορία του, παρὰ τὴν πνευματικὴ ἀκμὴ τῆς, ἐσωστρεφῶς καὶ ἀμήχανα, θὰ συρρικνωθεῖ καὶ θὰ καταρρεύσει ὁλότελα, θὰ ἴλεγε κανεὶς, ὑπὸ τὸ βάρος τῆς τεράστιας κληρονομιάς τῆς.

Ὅμως «ἡ Ἑλλὰς συνετάφη τῷ Χριστῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦθ' ἔνεκα καὶ ἀνέστη ὡς ἐκεῖνος, οὗ τὸν σταυρὸν ἤρατο πρώτη»¹. Ἡ πτώσις τοῦ Βυζαντίου δὲν θὰ σημάνει καὶ τὴν κατάλυσιν τῆς Ἐκκλησίας, παρὰ τοὺς ἐξισλαμισμοὺς καὶ τὶς θυσίας. Ἀντιθέτως ἡ Ἱεραρχία τῆς ἐπωμίζεται τώρα ἔθναρχικὸν ρόλον καὶ καθίσταται σκέπη

¹ Καθὼς γράφει στὰ 1863 ὁ Ἐπαμεινώνδας Φραγκοῦδης, Κύπριος λογοτέχνης καὶ καθηγητὴς τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Βουκουρεστίου.

του Γένους, με τὸ Πατριαρχεῖο ὡς σύμβολο ἐνώσεως καὶ κέντρο ἐθνικῆς περισυλλογῆς μέσα στὸ εὐρύτερο διοικητικὸ δίκτυο τῶν κοινοτήτων τῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ Πατριάρχης ἀναγνωρίζεται ἀπὸ τὸν Σουλτάνο ὡς «πολιτικός» καὶ πνευματικὸς ἡγέτης τῶν ὑπόδουλων Ρωμιῶν καὶ ἡ Ἐκκλησία ἀναλαμβάνει τώρα ἐκτός ἀπὸ τὴν ποιμαντικὴ τῆς ἀποστολῆς καὶ κοσμικὰ καθήκοντα καὶ δικαιοδοσίες. Ἀντίστοιχα, ὁ ἱερέας ἐνσάρκωνε τὴν πνευματικὴ κεφαλὴ τῆς κοινότητος, ἐνός θεσμοῦ δηλαδὴ βυζαντινοῦ καὶ ἀπώτατα ἀρχαίου, ποῦ ἀναδεικνύεται στὰ χρόνια τῆς ὀθωμανοκρατίας σὲ ζωντανὸ συνεκτικὸ πυρῆνα ἐθνικῆς αὐτοσυνειδησίας.

Ἄν καὶ σὲ συνθήκες δουλείας, ἡ Ἐκκλησία συνιστᾷ στοιχεῖο ἐνοποιητικὸ καὶ διαμορφωτικὸ τῆς ἐλληνικῆς ταυτότητος, εἴτε αὐτὴ ἀποκαλεῖται «τὸ Ἑλληνικόν», εἴτε «γραικικόν», εἴτε «τὸ Ρωμαϊκόν», καθὼς ἤδη ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 11ου αἰῶνα καὶ εἰδικὰ μετὰ τὸ 1204, ὑποχωρεῖ ἢ οἰκουμενικὴ συνείδηση καὶ στὸ ἐξῆς ἢ ὀρθόδοξη πίστη ἀποκτᾷ γιὰ τοὺς Ἕλληνες ἀνοικτὰ ἐθνικὴ διάσταση. Κατὰ τὴ φράση τοῦ Κόντογλου, «Ἡ Ρωμιοσύνη βγῆκε ἀπὸ τὸ Βυζάντιο, ἢ γιὰ νὰ ποῦμε καλύτερα, τὸ Βυζάντιο στὰ τελευταῖα τοῦ χρόνια στάθηκε ἢ ἴδια ἢ Ρωμιοσύνη». Μὲ τὴν ὀργάνωση λοιπὸν τοῦ γένους τῶν Ἑλλήνων, μὲ τὴν ἴδια τὴν ἐπιβίωσή του ἀπέναντι στοὺς ἐξισλαμισμοὺς, μὲ τὴν ἐκπαίδευσή του, μὲ τὴν καλλιέργεια τοῦ κοινοτικοῦ ἠθους, ἀλλὰ καὶ εὐρύτερα, μέσα στὴν τεράστια πολυεθνικὴ περιοχὴ, ὅπου ἀπλώνεται τόσο ὁ μητροπολιτικὸς ὅσο καὶ ὁ παροικιακὸς Ἑλληνισμὸς, ἀποτελεῖ δύναμη ἐθνικῆς συνοχῆς ἐναντι ἀλλοθρήσκων καὶ ἑτεροδόξων. Ἡ Ἐκκλησία ὀρθώθηκε ὡς ὑπερασπιστικὸ τεῖχος, διακρατώντας τοὺς Ἕλληνες κατ' οὐσίαν πνευματικὰ ἐλεύθερους, ἀναζωογονώντας τὴν παράδοση καὶ ἐνισχύοντας τὸ ἐθνικὸ ὄραμα.

Δὲν μποροῦμε ἐδῶ νὰ μὴν παρατηρήσουμε πόσο μεγάλο χάσμα χωρίζει αὐτὴν τὴν ἀρμοδιότητα τῆς μεσιτείας πρὸς τὸν κατακτητὴ ἀπὸ τὸ πῶς ἀντιλήφθηκε τὴν κοσμικὴ ἐξουσία ὁ παπισμὸς στὴ Δύση, ὅπως ἐπίσης ἐκεῖνο ποῦ διακρίνει τοὺς ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τοὺς ἱεροὺς πολέμους τοῦ Ἰσλάμ ἢ τῶν Σταυροφόρων. «Γιὰ μᾶς ἦταν ἄλλο πράγμα ὁ πόλεμος γιὰ τὴν πίστη τοῦ Χριστοῦ / καὶ γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου καθισμένη στὰ γόνατα τῆς Ὑπερμάχου Στρατηγοῦ, / ποῦ εἶχε στὰ μάτια τῆς ψηφιδωτὸ τὸν καημὸ τῆς Ρωμιοσύνης», καθὼς διατυπώνεται στὸν Σεφέρη. Καὶ ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης θὰ σημειώσῃ: «Ἡ ἐπανάστασις ἢ ἐδικὴ μας δὲν ὁμοιάζει μὲ καμμίαν ἀπὸ δσας γίνονται τὴν σήμερον εἰς

τὴν Εὐρώπην». «Σὰν μία βροχὴ ἦρθε σὲ ὄλους μας ἢ ἐπιθυμία τῆς ἐλευθερίας καὶ ὄλοι, καὶ οἱ κληρικοὶ καὶ οἱ προεστοὶ καὶ οἱ καπεταναῖοι καὶ οἱ γραμματισμένοι καὶ οἱ ἔμποροι, ὄλοι συμφωνήσαμε στὸν ἴδιο σκοπὸ». Καὶ πράγματι, ἐνῶ ὄλα σχεδὸν τὰ σύγχρονα εὐρωπαϊκὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα εἶχαν ὡς στόχο τὴν Ἐκκλησία καὶ τὴν ἀρχουσα τάξη, ἐδῶ ὁ ἀγῶνας συντελεῖται μὲ τὴν Ἱεραρχία πρωτοστατοῦσα.

Ἡ Ἐπανάσταση τοῦ Εἰκοσιένα καὶ ὁ ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων γιὰ ἀνεξαρτησία ὠρίμασαν λοιπὸν ὡς κοινὸς καρπὸς τῆς συνυφασμένης ἑλληνικῆς ψυχῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς συνείδησης τοῦ λαοῦ μας καὶ πραγματώθηκαν ὡς ἔργο, σὲ μεγάλο βαθμὸ, τοῦ Κλήρου. Κατὰ τὸν Φωτάκο, πρῶτο ὑπασπιστὴ καὶ γραμματικὸ τοῦ Κολοκοτρώνη, καὶ μιὰ ἀπὸ τὶς πρωτογενεῖς πηγές τοῦ ἀγῶνα, «πρῶτος ὁ κληρὸς ἐφάνη εἰς τὸν ἀγῶνα μὲ τὸν σταυρὸν καὶ μὲ τὴν σπάθην εἰς τὰς χεῖρας διὰ νὰ σώσῃ τὸ πλανημένον ποίμνιον καὶ ὀδηγήσῃ αὐτὸ εἰς τὴν ἐλευθερίαν του φυσικῶς, πολιτικῶς καὶ θρησκευτικῶς· αὐτὸς ἐφύλαξε τὰ γράμματα καὶ τὴν γλῶσσαν. [...] Τίς δὲ δύναται νὰ κατηγορήσῃ τοιοῦτον θεόπεμπτον κληρὸν; Καὶ ὁμῶς μετὰ τὴν ἀλλαγὴν τῆς Τουρκικῆς δυναστείας ὅ,τι θέλει κανεὶς λέγει καὶ γράφει [...] καὶ [...] εἶπαν πολλὰ ἐναντίον του».

Μολονότι λοιπὸν οἱ ἱστορικὲς μαρτυρίες δὲν εἶναι ἀυθερμήνευτες, συνεξετάζοντας τὶς ἀμεσότερες πηγές τοῦ ἀγῶνα ὅπως αὐτὴ, δηλαδὴ τὰ ἀπομνημονεύματα τῶν ἰδίων τῶν ἀγωνιστῶν, ἀλλὰ καὶ τὶς διακηρύξεις, τὰ συντάγματα, τὶς ἐπιστολές καὶ τὸ λοιπὸ ἀρχεϊακὸ ὑλικό, θὰ διαπιστώσουμε ὅτι συγκλίνουν στὸ κοινὸ αἶτημα «νὰ ζήσουν [οἱ Ἕλληνες] ὡς ἄνθρωποι ἔς αὐτὴ τὴν πατρίδα καὶ μ' αὐτὴν τὴν θρησκείαν», κατὰ τὴν ἀπαράμιλλη διατύπωση τοῦ Μακρυγιάννη.

Σὲ ἄλλο ἔργο τοῦ Φωτάκου² πάλι διαβάζουμε: «Εὐτυχισμένη ἦτον ἡ ἡμέρα τῆς ἐπαναστάσεως [...], διότι καὶ τότε, καὶ πρὸ χρόνων ἀκόμη τὸ Ἔθνος εἶχε καὶ τὸν θεόπεμπτον καὶ σεβάσμιον κληρὸν ὡς ὀδηγὸν του. Οἱ λειτουργοὶ οὗτοι τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου φρόντισαν καὶ ἠτοίμασαν τὸ Ἔθνος τῶν διὰ νὰ ἐπαναστατήσῃ, ν' ἀλλάξῃ τὸν δεσπότην τῆς δουλείας του, τὸν κατακτητὴν τῶν ἐθνικῶν του δικαιωμάτων [...], ὅτι ἄνευ τούτων δὲν εἶναι πλέον δυνατόν νὰ ὑπάρξωμεν. Ἐσυμβούλευσε τοὺς ἀληθεῖς Χριστιανοὺς, τοὺς εὐλόγησεν, ἀγίασε τὰ ὄπλα τῶν δημοσίων, καὶ

² Βίοι Πελοποννησίων ἀνδρῶν καὶ τῶν ἐξωθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐλθόντων κληρικῶν, στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν τῶν ἀγωνισαμένων τὸν ἀγῶνα τῆς Ἐπαναστάσεως (Ἐν Ἀθήναις, 1888).

ὑψωσε τὴν σημαίαν τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ Ἔθνους. Ἐκαστος δὲ κληρικὸς ἐπῆρε πλέον ὡς ἔργον τοῦ πολέμου νὰ παρευρίσκεται παντοῦ εἰς τὰ στρατόπεδα καὶ εἰς τὰ φροντιστήρια διὰ νὰ ἐτοιμάζη τὰ πολεμοφόδια, καὶ τὰς τροφάς, ὄχι μόνον δι' ἰδίων ἐξόδων καὶ θυσιῶν, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ ἰδιά του χέρια, ἄλλοι δὲ ἐξ αὐτῶν νὰ πολεμοῦν τὸν ἐχθρὸν τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος μαζὺ μὲ τοὺς στρατιώτας, καὶ ἄλλοι πάλιν νὰ στέκωνται ἔμπροσθεν τοῦ Υψίστου καὶ νὰ ἐπικαλοῦνται τὴν ἐξ ὕψους βοήθειαν διὰ νὰ ἐνισχύσῃ τὸν στρατὸν του.»

Καὶ συνεχίζει: «Οὕτως δὲ ἐνεργεῖτο ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἀπὸ ὄλας τὰς τάξεις τῶν κληρικῶν, τῶν ἀρχιερέων δηλαδὴ, τῶν ἱερέων καὶ τῶν μοναχῶν τῶν μοναζόντων εἰς τὰ ἱερά καταγώγια [δηλ. καταλύματα], τὰ ὅποια ἐγιναν κοινὰ διὰ τὴν ἐλευθερίαν τὴν ἐθνικὴν.»

Γιὰ τὰ μοναστήρια οἱ ἱστορικὲς μαρτυρίες εἶναι ἐνδεικτικέες: Στὴ Μονὴ τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου ὄλοι οἱ μοναχοί, περὶ τοὺς 70, ἦταν μέλη τῆς Φιλικῆς, καὶ πολέμησαν οἱ ἴδιοι τὸν Ἱμπραήμ καὶ τὸ Δράμαλη μὲ ἀρχηγὸ τὸν Προηγούμενό τους. Ὅπως ἀναφέρει χαρακτηριστικὰ ὁ Φωτάκος «ἦσαν ἱκανοὶ μόνοι των νὰ ἐπαναστατήσουν ἓνα κόσμον ὀλόκληρον», ἐνῶ τὰ καντήλια, ἀργυρὰ σκευὴ καὶ ἀφιερώματα δόθηκαν «εἰς πληρωμὴν τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου». Ἀπὸ τὸν Σαμουήλ στὸ Κούγκι ὡς τὸ ὀλοκαύτωμα τοῦ Ἀρκαδίου πολὺ ἀργότερα, τὰ μοναστήρια ὑπῆρξαν ἀληθινὰ «προπύργια τῆς ἀπανάστασός μας» κατὰ τὸ Μακρυγιάννη, φρούρια καὶ ὀρημητήρια τοῦ ἀγῶνα, κέντρα ἐφοδιασμοῦ καὶ τόπος περίθαλψης τραυματιῶν καὶ προσφύγων.

Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς τόλμησε νὰ ψάλλει πρῶτος τὸ «Ἀναστήτωσαν οἱ Ἕλληνες» καὶ νὰ ἐνθαρρύνει τοὺς στρατιώτες, κρεμώντας ὁ ἴδιος τὸ σπαθὶ καὶ δίνοντας τὸ παράδειγμα στοὺς πολεμιστές. Ἀρκετοὶ ἱεράρχες καὶ ἀπλοὶ ἱερεῖς ὑπηρέτησαν μὲ πάθος στὰ ὄπλα ἀνδραγαθώντας στὰ πεδία τῶν μαχῶν, ὅπως ὁ Ἐλους Ἄνθιμος καὶ ὁ Παροναξίας Ἱερόθεος, ὁ τελευταῖος φορῶντας μάλιστα στρατιωτικὴ στολή. Ὁ Ἀρδαμαρίων Ἰγνάτιος εἶχε δικό του στρατιωτικὸ σῶμα ποῦ συντηροῦσε ἐξ ἰδίων, καὶ ἔφτασε στὸ σημεῖο νὰ κάψει («τὴν μητρόπολιν», ποῦ μᾶλλον ἐδῶ πρέπει νὰ σημαίνει) τὸ ἐπισκοπεῖο του, γιὰ νὰ δείξει ὅτι «ὅτι διὰ νὰ ἐλευθερωθῶμεν δὲν πρέπει νὰ ἔχωμεν τίποτε, καὶ μετὰ τὴν ἐλευθερίαν πάλιν ἀποκτῶμεν». Ὁ Σαλῶνων Ἡσαΐας, ὁ Ρωγῶν Ἰωσήφ, ὁ Μεθώνης Γρηγόριος, καὶ ἀκόμη οἱ Γρηγόριος Δικαῖος-Παπαφλέσσας καὶ Ἀθανάσιος Διάκος εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ γνωστὰ καὶ περιλάλητα ὀνόματα κληρικῶν ποῦ πρωτοστάτησαν

καὶ θυσιάστηκαν γιὰ τὴν ἐπανάσταση. Ἄλλοι διέτρεχαν «ἄνω καὶ κάτω» κατηχώντας καὶ διαδίδοντας τὰ τῆς Ἐταιρείας ὡς ἀπόστολοι τῆς Φιλικῆς, κι ἄλλοτε λειτουργώντας ὡς μεσολαβητὲς στὶς διαμάχες τῶν καπεταναίων, συνδράμοντας μὲ ὅ,τι μέσα διέθετε ὁ καθένας στὶς ἀνάγκες τοῦ πολέμου. Ἀνάλογη καὶ ἡ πολιτικὴ προσφορὰ τῶν κληρικῶν ποὺ στελέχωσαν τὶς πρῶτες τοπικὲς διοικήσεις καὶ Ἐθνοσυνελεύσεις, μὲ ἐξέχουσα μορφή τὸν Βρεσθῆνης Θεοδώρητο, πρόεδρο τῆς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας. Ὁ Ταλαντίου καὶ μετέπειτα Ἀθηνῶν Νεόφυτος (Μεταξᾶς) ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὸ παράδειγμα Ἱεράρχη τοῦ ἀγῶνα τῆς ἐθνεγεροσύνης, ποὺ ἀπὸ τὴν Ἀλαμάννα εὐδόκησε νὰ βρεθεῖ στὴν πρωτεύουσα τοῦ νέου κράτους, ὡς πρῶτος πρόεδρος τῆς Ἱεράς Συνόδου.

Ὅπως γράφει τὸ 1832 ἀπὸ τῆ θέσης τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ὁ Ἰάκωβος Ρίζος (Νερουλός): «Ποσάκις καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος τὸ ἑλληνικὸν ἱερατεῖον ἔδωκε δείγματα ἡρωικοῦ Χριστιανισμοῦ! ποσάκις ἀφειδήσαντες ἑαυτῶν οἱ σεβάσμιοι τῆς Ἐκκλησίας ποιμένες ἔθεντο τὰς ψυχὰς ὑπὲρ τῶν προβάτων! ποσάκις ἡ μειλίχιος τοῦ Εὐαγγελίου φωνὴ ἐνεθουσίασε κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως τοὺς ὑπὲρ αὐτῆς ἀγωνιζομένους!»³

Ἡ συμμετοχὴ τοῦ Κλήρου στὴν Ἐπανάσταση ὑπῆρξε τόσο χαρακτηριστικὴ ποὺ φαίνεται ἀκατανόητη στὸν σύγχρονο Κεφαλλονίτη κοσμοκαλόγερο Κοσμᾶ Φλαμιᾶτο (1786-1852), ἐπειδὴ ἀκριβῶς κάποιοι «Ἐπίσκοποι καὶ ἄλλοι ἐκ τοῦ Κλήρου τῆς Ἀνατολῆς ἐφάνησαν ὀπλοφοροῦντες εἰς τὸ στάδιον τοῦ κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν πολέμου, φαινόμενον ὅλως μοναδικόν, ἀλλόκοτον καὶ ἀποτρόπαιον εἰς τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν». Ὁ Φωτάκος κατακρίνει μὲ δριμύτητα τέτοιες θέσεις, σημειώνοντας ὅτι «σφάλλουν μεγάλως εἰς τοῦτο, διότι θέλουν τὸν μοναχὸν νὰ μὴ ἔχη αἴσθημα ἀνθρώπου καὶ ἀγάπην εἰς τὴν πατρίδα του, ἂν καὶ τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον ρητῶς διδάσκει, ὅτι ὁ μοναχὸς χρεωστῆ νὰ θυσιάσῃ τὴν ζωὴν του διὰ τὴν σωτηρίαν ἑνὸς καὶ μόνου ἀνθρώπου, πολλῶ δὲ μᾶλλον διὰ τὴν ὑπαρξιν καὶ τὴν σωτηρίαν ὀλοκλήρου τοῦ ἔθνους του». Στὸ ἴδιο πνεῦμα ὁ Κοραῆς (Σάλπισμα Πολεμιστήριον, 1801) καλεῖ τοὺς Ἕλληνας νὰ πολεμήσουν «τοὺς ἀπανθρώπους καὶ σκληροὺς

³ Δ. Σ. Μπαλᾶνος, «Αἱ ὑπὲρ τοῦ ἔθνους θυσίαι τοῦ Κλήρου κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821», *Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλῆς Ἑλλάδος*, τ. 2, 2 (1923), σ. 193.

Τούρκους· ὄχι ὁμως ὡς Τούρκοι, ὄχι ὡς φονεῖς, ἀλλ' ὡς γενναῖοι τῆς ἐλευθερίας στρατιῶται, ὡς ὑπερασπισταὶ τῆς ἱερᾶς ἡμῶν θρησκείας καὶ τῆς πατρίδος. [...] Σπλαγχνίσθητε τὸν ἥσυχον Τούρκον, ὅστις ζητεῖ τὴν σωτηρίαν του μὲ τὴν φυγὴν, ἣ εὐαρεστεῖται νὰ μείνη εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὑποτασσόμενος εἰς νόμους δικαίους, καὶ γενόμενος καὶ αὐτὸς τοὺς καρπούς τῆς ἐλευθερίας [...]. Ἄς ἦναι ἡ ἐκδίκησις ἡμῶν φοβερά, ἀλλ' ἄς γένη μὲ δικαιοσύνην. Ἄς δείξωμεν εἰς τὸ ἄγριον τῶν Μουσουλμάνων γένος, ὅτι μόνη τῆς ἐλευθερίας ἡ ἐπιθυμία, καὶ ὄχι ἡ δίψα τοῦ φόνου καὶ τῆς ἀρπαγῆς, μᾶς ἐξώπλισε τὰς χεῖρας».

Ἀντιθέτως οἱ Τούρκοι μὲ τὴν κήρυξη τῆς ἐπανάστασης ἐξαπολύουν κατὰ διαταγὴ τοῦ Σουλτάνου ἄγριο διωγμὸ μὲ ἑκατόμβες θυμάτων στὴν περιοχὴ τῆς Πόλης καὶ πρῶτο θῦμα τὸν Πατριάρχῃ ἅγιο, Γρηγόριο Ε', «ὡς συνένοχον καὶ κύριον ὑποκινητὴν τῆς συνωμοσίας», ὅπως ἀναφέρει ἡ καταδίκη του, ἀλλὰ καὶ τὸν προκάτοχό του, Κύριλλο, ποὺ βρισκόταν στὴν Ἀνδριανούπολη. Αἰξίζει ἐδῶ νὰ ἀναφερθοῦμε καὶ στὴν γενναία ἄρνηση τοῦ Σεῖχουλισλάμη (δηλ. τοῦ ἀνώτατου θρησκευτικοῦ ἡγέτη τῶν μωαμεθανῶν) νὰ ἐγκρίνει τότε τὴν ἐκδοση φετφᾶ γενικῆς σφαγῆς, πράξη ποὺ πλήρωσε μὲ τὴ ζωὴ του. Τέτοιες θηριωδίες τῆς ὀθωμανικῆς ἀντίδρασης, μὲ τὶς ἐκτελέσεις ἐπισκόπων καὶ Φαναριωτῶν, τὶς σφαγὲς τῆς Χίου καὶ τῶν Ψαρῶν, μᾶς προσγειώνουν στὸν μακρὸν κατάλογο τῶν κληρικῶν καὶ μοναχῶν ποὺ συνέβαλαν μαρτυρικὰ στὸν φόρο τοῦ αἵματος.

Κατὰ τὴ μελέτη τοῦ Πέτρου Γεωργαντζῆ, σὲ σύνολο περίπου διακοσίων ἀρχιερέων κατὰ τὸν καιρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως σὲ ὀλόκληρη τὴν Ὄθωμανικὴ ἐπικράτεια, τεκμηριωμένα οἱ 81 εἶχαν μνηθεῖ στὴ Φιλικὴ Ἐταιρεία, 73 ἔλαβαν ἐνεργὸ μέρος στὸν ἀγῶνα, 42 ὑπέστησαν σκληρὲς διώξεις, φυλακίστηκαν καὶ βασανίστηκαν, καὶ 45 «θυσιάσθηκαν γιὰ τὴν ἐλευθερία, εἴτε ἀπὸ βασανιστήρια καὶ θανατώσεις τῶν Τούρκων, εἴτε σὲ πολεμικὲς συρράξεις». Σύμφωνα μὲ τὸν ἱστορικὸ ἐρευνητὴ, δὲν θὰ ἦταν ὑπερβολὴ ἐὰν λέγαμε ὅτι ἡ παρουσία καὶ προσφορὰ τῶν ἀρχιερέων κρίνεται ἰσοτίμη καὶ ἰσοβαρῆς μὲ ἐκείνη τῶν μεγάλων συναγωνιστῶν τους ὀπλαρχηγῶν.

Ἡ Ἐκκλησία ἦταν ἐπίσης αὐτὴ ποὺ ἡγήθηκε τῶν προεπαναστατικῶν κινήματων καὶ ἡ πρώτη ποὺ ὑφίστατο τὶς βαριὲς συνέπειες. Ἀλλὰ καὶ εὐρύτερα ἀκόμα, ὅλη αὐτὴ τὴ δράση καὶ πορεία τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ κατακόσμησε τὸ πλῆθος τῶν νεομαρτύρων, ποὺ ἀνακαίνισε τὴν ὁδὸ τοῦ μαρτυρίου, ἀνθοφορώντας

στην ἔρημο τῶν χρόνων τῆς Ὀθωμανοκρατίας. Παντοῦ συναντᾶμε μιᾶ δημιουργική πνοή πού συνδέει ἀπὸ πολλές ἀπόψεις τὴν προεπαναστατική περίοδο μὲ τοὺς πρώιμους χριστιανικοὺς καὶ βυζαντινοὺς αἰῶνες. Τὸ κέντρο βάρους τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατανέμεται ὁμόρροπα σὲ πολλές ἐστίες. Ὅχι τυχαῖα, ἡ ὑλικὴ καὶ πνευματικὴ ἀνάπτυξη τῶν κοινοτήτων τὸν 18^ο αἰῶνα θὰ συνοδευτεῖ, σὲ πανελλήνια σχεδὸν κλίμακα, μὲ τὴν ἀνοικοδόμησι εὐρύχωρων τρίκλιτων βασιλικῶν, δηλαδή τὴν ἀναβίωσι ἑνὸς παλαιοχριστιανικοῦ τύπου.

Καταλυτικὴ ὑπῆρξε καὶ ἡ συμβολὴ τοῦ Κλήρου στὴν προαγωγή τῆς παιδείας καὶ τοῦ φωτισμοῦ τοῦ γένους. Κάθε ἐκπαιδευτικὴ προσπάθεια ἐκκινεῖ καὶ τερματίζει μὲ κέντρο καὶ κατευθυντήρια γραμμὴ τὴν Ἐκκλησία. Ἰδρύνονται σχολές ὅπου διδάσκονται καὶ μεταφράζονται Ἕλληνες καὶ δυτικοὶ συγγραφεῖς, καὶ κληρικοὶ λόγιοι ἀναδεικνύονται σὲ πρωταγωνιστὲς τοῦ νεοελληνικοῦ διαφωτισμοῦ. Οἱ Εὐγένιος Βούλγαρης, Νικηφόρος Θεοτόκης, Μεθόδιος Ανθρακίτης, Ἰώσηπος Μοισιόδαξ, Βενιαμὴν Λέσβιος, Δανιὴλ Φιλιππίδης, Γρηγόριος Κωνσταντᾶς, Θεόκλητος Φαρμακίδης, Ἄνθιμος Γαζής, Νεόφυτος Βάμβας, συμπληρῶνουν τὴν χορεία τῶν ἐπιφανῶν ἐκπροσώπων.

Ὁ μεγάλος δάσκαλος καὶ ἐθναπόστολος ἅγιος Κοσμάς ὁ Αἰτωλός, θὰ γράψῃ στὰ 1779 «ἕως τριάκοντα ἐπαρχίας περιῆλθον, δέκα σχολεῖα ἑλληνικὰ ἐποίησα, διακόσια διὰ κοινὰ γράμματα». Ὁ Γαζής (Λόγιος Ἑρμῆς, 1814-15) στὴν εἶδησι ὅτι τὰ μοναστήρια στὴν Ἀθήνα «ἐσύστησαν ἔτι καὶ φιλοσοφικὸν σχολεῖον» ἀναφωνεῖ: «Εἶθε νὰ ἐμμοῦντο τὸ καλὸν τοῦτο παράδειγμα καὶ ὅλοι οἱ ἡμέτεροι Ἐκκλησιαστικοί! Καὶ τῇ ἀληθείᾳ τότε εὐδοκίμησι τὸ γένος, ὅταν οἱ Ἰερεῖς φιλοσοφήσωσιν ἢ οἱ φιλόσοφοι ἱερατεύσωσιν». Καὶ πράγματι, ὅπως διαβάζουμε πάλι σὲ Λόγιο Ἑρμῆ τοῦ 1818, «ὁ ἔρωσ τῆς παιδείας ἀνάπτει ἔτι ἐπὶ μᾶλλον καὶ διαδίδεται εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν εἰς τὴν διάδοσιν αὐτὴν συντελούντων μέσων ἀυξάνει καθημερινῶς. Τὰ σχολεῖα πολλαπλασιάζονται, οἱ σοφοὶ διδάσκαλοι πληθύνονται, βιβλιοθήκαι συστήνονται καὶ οἱ πλούσιοι ἔμποροι, πατριωτικῶ κινούμενοι ζήλω, ἀνοίγουσι προθύμως τοὺς θησαυροὺς των [...], τὸ ἱερατεῖον συντρέχει καὶ συμβουλεύει καὶ ἡ κοινὴ Μήτηρ, ἡ μεγάλη Ἐκκλησία, εὐλογεῖ, ἐφορεῦει καὶ διοικεῖ σοφῶς τῶν τέκνων τῆς τᾶ ἔργα».

Τὸ ἐπόμενο ἔτος (1819) τὸ περιοδικὸ χαιρετίζει μὲ ἐγκωμιαστικὰ λόγια καὶ «ὀφειλομένη ᾠδὴ» τὸν ἐνθρονισμὸ γιὰ τρίτη φορὰ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ε', ὁ ὁποῖος γνωρίζοντας ὅτι «μόνη ἡ παιδεία στερεώνει

τὴν θρησκείαν εἰς τὰ ἔθνη», φρόντισε στὶς δύο πρῶτες πατριαρχεῖες του νὰ ἰδρῦσει τυπογραφεῖο στὴν Πόλη, καὶ νὰ συμβάλει στὴν ἀνέγερση σχολείων ἑλληνικῶν «καθ' ὅλον τὸ γένος». Τὴν ἴδια χρονιά ἐκδίδεται συνοδική ἐγκύκλιος, ὅπου ἐξαίρεται ἡ καθομιλουμένη διάλεκτος ὡς «χαρακτηριστικὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ Χριστιανικοῦ γένους».

Σὲ ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ νεοελληνικοῦ διαφωτισμοῦ ὁ χώρος τῆς Ἐκκλησίας ἀναδεικνύεται σὲ φυτώριο πρωτοποριακῶν ιδεῶν, στὶς ἀκρότητες τῶν ὁποίων ἢ, καλύτερα, σὲ μιὰ πιὸ κριτικὴ ἀφομοίωσή τους, ἀντέταξε φωτισμένους ἐκπροσώπους ὅπως τοὺς ἁγίους Νικόδημο Ἀγιορείτη, Ἀθανάσιο Πάριο, καὶ τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Κορίνθου Μακάριο Νοταρᾶ, πὺ ὑπῆρξαν καὶ οἱ γνήσιοι ἐκφραστὲς τοῦ κινήματος τῶν Κολλυβάδων. Ὅλες αὐτές οἱ δημιουργικὲς ζυμώσεις καὶ τὰ πνευματικὰ ρεύματα συγκλίνουν τελικὰ στὴν ἐνιαία κοίτη τῆς ἐθνεγερσίας, ἢ ὅπως θὰ γράψει ὁ Φωτάκος «κάνεις καὶ ἀπ' αὐτοὺς ἔξω τοῦ ἐθνικοῦ κύκλου δὲν ἐβάδισεν», καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ὡς θεσμὸς τοῦ νεοσύστατου κράτους δημιουργεῖται ὡς ζωντανὸς καρπὸς τοῦ διαφωτισμοῦ.

Μὲ αὐτὴν τὴν συνεκτικὴ, παιδευτικὴ, κοινωνικὴ, οικονομικὴ, ἀγωνιστικὴ καὶ θυσιαστικὴ συμβολὴ του, ὁ Ἱερὸς Κλῆρος καὶ σύνολη ἡ Ἐκκλησία μας, ὡς αἰώνια κιβωτὸς τοῦ Ἑλληνισμοῦ, πορεύτηκαν στὴν παλιγγενεσία. «Ἀντεῖνοι οἱ ἀγαθοὶ καὶ δίκαιοι, τὸ φῶς τῆς ἀλήθειας, οἱ γενναῖοι ἵπερασπιστὰι τῆς λευτεριάς, μὲ πατριωτισμὸν, μὲ καθαρὴ ἀντρεία, μ' ἀρετὴν καὶ ὄχι δόλον καὶ ἀπάτην, ἐπλούτηναν τὴν ἀνθρωπότη ἀπὸ αὐτὰ· καὶ ἂν ἦσαν ἀντεῖνοι φτωχοὶ εἰς τὰ προσωρινὰ καὶ μάταια, εἶναι πλούσιοι πολὺν εἰς τὰ ἱστορικὰ τοῦ κόσμου.» Ἀκόμη βαθύτερα, ἡ Ὁρθοδοξία ἐδῶ ἐκφράζει ἕνα ἐσώτερο ψυχικὸ δεσμό, «τὸ χαμένο κέντρο» γιὰ τὸν Ζήσιμο Λορεντζάτο, πὺ διαποτίζει ὅλο τὸ ἔργο τοῦ Μακρυγιάννη καὶ καθὼς μαρτυρεῖ καὶ ὁ Σεφέρης «εἶναι τὸ κοινὸ χτῆμα, ἡ ψυχικὴ περιουσία μας, παραδομένη γιὰ αἰῶνες καὶ χιλιετίες ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ, ἀπὸ εὐαισθησία σὲ εὐαισθησία· κατατρεγμένη καὶ πάντα ζωντανή, ἀγνοημένη καὶ πάντα παρούσα –εἶναι τὸ κοινὸ χτῆμα τῆς μεγάλης λαϊκῆς παράδοσης τοῦ Γένους. Εἶναι ἡ ὑπόστασις, ἀκριβῶς, αὐτοῦ τοῦ πολιτισμοῦ, αὐτῆς τῆς διαμορφωμένης ἐνέργειας, πὺ ἔπλασε τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὸ λαὸ πὺ ἀποφάσισε νὰ ζῆσει ἐλεύθερος ἢ νὰ πεθάνει στὰ '21».

Τό μεγαλείο τῆς συγχωρήσεως

Τοῦ Θεολόγου κ. Ἀβραάμ Κοκάλη

Γ'

Ἄν δέν τόν συγχωρήσεις, μπορεῖ νά βρεθεῖς κολασμένος.

Μερικοί κολάζουν τόν ἑαυτό τους λέγοντας: «Γιά τό κακό πού μοῦ ἔκανε μέχρι νά πεθάνω, δέν θά τόν συγχωρήσω». Ἄλλοι λένε: «Αὐτό πού μοῦ ἔκανε εἶναι ἀσυγχώρητο. Δέν θά τόν συγχωρήσω στόν αἰῶνα τόν ἅπαντα». Κι ἄλλοι λένε: «Δέν θέλω οὔτε στήν κηδεῖα μου νά ῥθει». Γιατί καλλιιεργεῖς τέτοιους ὀλέθριους λογισμούς, ἀδελφέ; Τόν ἑαυτό σου ζημιώνεις, ἂν δέν τόν συγχωρήσεις. Μήν τό κάνεις αὐτό. Διώξε μακριά σου τόν πονηρό λογισμό. Μή φύγεις ἀπ' αὐτόν τόν κόσμο μαλωμένος μέ τόν ἀδελφό σου. Ζήτησε νά ἀλληλοσυγχωρηθεῖς μ' αὐτόν πού εἶσαι πικραμμένος. Δῶσε καί πάρε ὀλόψυχη τή συγγνώμη σου. Ἄν τόν συγχωρήσεις, θά εἰρηνεύσεις ἐσωτερικά καί θά ἀφήσεις τή τελευταία ἀναπνοή σου ἀναπαυμένος. Ἄν δέν τόν συγχωρήσεις, θά διώξεις τή Χάρη τοῦ Θεοῦ καί μπορεῖ νά βρεθεῖς κολασμένος.

Τό πάθημα τοῦ Σαπρίκιου

Εἶναι χαρακτηριστικό ἀπό τό συναξάρι τῆς Ἐκκλησίας μας τό παράδειγμα τοῦ Σαπρίκιου καί τοῦ Νικηφόρου. Ὁ Σαπρίκιος ἦταν ἱερέας κι ὁ Νικηφόρος λαϊκός. Οἱ δύο τους συνδέονταν μέ ἄρρηκτους δεσμούς φιλίας. Ἀλλά μπῆκε στή μέση ὁ φθόνος καί ἡ φιλία τους μετατράπηκε σέ ἄσπονδο μίσος. Ἦσαν τότε χρόνοι διωγμῶν καί ὁ Σαπρίκιος ὀδηγήθηκε στό μαρτύριο. Τά πρῶτα βασανιστήρια τά ὑπέμεινε μέ καρτερία. Ὁ ἡγεμόνας βλέποντας ὅτι ὁ Σαπρίκιος δέν λυγίζει, διέταξε νά τόν ἀποκεφαλίσουν. Μόλις ὁ Νικηφόρος πληροφορήθηκε ὅτι ὁ Σαπρίκιος θά μαρτυρήσει, ἔτρεξε νά τοῦ ζητήσει συγγνώμη. Ἀλλά ὁ Σαπρίκιος δέν ἤθελε νά τόν συγχωρήσει. Ὁ Νικηφόρος μέ δάκρυα στά μάτια τόν θερμοπαρακαλοῦσε λέγοντας: Ἐγώ σέ συγχωρῶ μ' ὅλη του τήν καρδιά. Συγχώρησέ με κι ἐσύ. Ἀλλά ὁ Σαπρίκιος ἐπέμενε λέγοντας: Ἐγώ δέν θά σέ συγχωρήσω ποτέ. Ὅταν ὁμως ἦλθε ἡ ὥρα τοῦ ἀποκεφαλισμοῦ, τή στιγμή πού ὁ δήμιος ὕψωνε τό ξίφος του γιά νά τοῦ κόψει τό κεφάλι, ὁ Σαπρίκιος λιποψύχησε καί τόν ρώτησε: Γιατί θέλεις νά μέ φονεύσεις; -Διότι δέν προσκυνεῖς τά εἰδῶλα.

Γι' αυτό μέ βασανίζεις; Ξαναρώτησε ό Σαπρίκιος. Άρνούμαι τόν Χριστό καί προσκυνώ τά είδωλα.

Τί κρίμα! Ό Σαπρίκιος άρνήθηκε τήν πίστη του, κολάστηκε κι από ιερέας του Θεού έγινε ιερέας τών ειδώλων! Όλα τά έπαθε, έπειδή δέν συγχώρησε τόν άδελφό του Νικηφόρο. Ένώ ό Νικηφόρος πού ζήτησε συγγνώμη μέσα από τήν καρδιά του από τόν Σαπρίκιο έιλκυσε τή χάρη του Θεού, όμολόγησε τήν πίστη του, κέρδισε τό στεφάνι του μαρτυρίου καί δοξάστηκε. Η μνήμη του άγίου Νικηφόρου του αντί Σαπρικίου μαρτυρήσαντος έορτάζεται στίς 9 Φεβρουαρίου.

Τό διδακτικότατο αυτό περιστατικό τό διηγείται μέ γλαφυρότητα ό άγιος Κοσμάς ό Αιτωλός στήν τέταρτη διδαχή του καί συμπεραίνει: «Άν θέλετε νά συγχωρήση ό Θεός όλα τά άμαρτήματά σας, ειπέτε καί ή ευγένειά σας διά τούς έχθρους σας τρεις φορές· ό Θεός συγχωρήσει καί έλεήσει αυτούς... Ει δέ καί δέν συγχωρήσομεν τούς έχθρους μας, καί τά αίμα μας νά χύσωμεν διά τήν άγάπην του Χριστού, εις τήν κόλασιν πηγαίνομεν».

Χωρίς τή συγχώρηση όλοι οί κόποι μας πηγαίνουν χαμένοι

Ό ιερός Χρυσόστομος παρατηρεί καί κάτι ακόμη επίσης αξιοπρόσεκτο, ότι χωρίς τή συγχώρηση όλοι οί κόποι μας πηγαίνουν χαμένοι. Άν διατηρούμε έχθρα στήν καρδιά μας, ούτε οί προσευχές μας, ούτε οί νηστείες μας, ούτε οί έλεημοσύνες μας, ούτε ή ιερά έξομολόγηση, ούτε ή θεία κοινωνία φέρνουν τό ποθητό αποτέλεσμα. Παρόλο πού είναι τόσο ωφέλιμη ή προσευχή, ή νηστεία, ή έλεημοσύνη, ή ιερά έξομολόγηση, ή θεία κοινωνία, δέν αποδίδουν τούς αναμενόμενους καρπούς, διότι έμποδίζονται από τή μνησικακία μας. Αυτός πού προσεύχεται καί μνησικακει μοιάζει μέ τόν σπόρο πού πέφτει επάνω στήν πέτρα. Δέν θά καρποφορήσει ή προσευχή του. Η μοιάζει μέ εκείνον πού σπέρνει στή θάλασσα. Δέν θά θερίσει απολύτως τίποτε, παρατηρεί ό όσιος Ισαάκ ό Σύρος. Άδिका κοπιάζουμε, εάν μνησικακούμε. Επί πλέον ύφιστάμεθα τίς θλιβερές συνέπειες τής μνησικακίας μας.

Ό άγιος Γρηγόριος ό Παλαμάς σχολιάζοντας τήν παραβολή τών μυριών ταλάντων παρατηρεί ότι ό Κύριος βλέποντας τό «πρός τούς όμοφύλους άσυμπαθές ήμών καί άνένδοτον, όργίζεται καθ' ήμών δικαίως». Είναι πολύ δίκαιο νά αποσύρει τή Χάρη Του, γιά νά παιδαγωγηθούμε μέ τό ίδιο έπιτίμιο πού παιδαγωγήθηκε ό πονηρός δούλος από τόν βασιλιά τής Παραβολής. Όπως ό βασιλιάς τής

Παραβολῆς παρέδωσε τόν πονηρό δούλο του στους βασανιστές πού βασάνιζαν τούς φυλακισμένους, ἔτσι κι ἐμᾶς ὁ Οὐράνιος Πατέρας θά μᾶς παραδώσει στους βασανιστές ἀγγέλους, τούς δαίμονες, οἱ ὅποιοι βασανίζουν τά ἀξιολύπητα θύματά τους «ἐν τε τῷ παρόντι καί τῷ μέλλοντι βίῳ».

Ὁ θεόπνευστος λόγος τοῦ Θεοῦ μᾶς βεβαιώνει ὅτι ἡ κρίση τοῦ Θεοῦ θά εἶναι χωρίς ἔλεος γι' αὐτούς πού φέρονται ἄσπλαχνα στους συνανθρώπους τους. «Ἡ κρίσις ἀνέλεος τῷ μή ποιήσαντι ἔλεος» (1ακ. β' 13).

Ἐμᾶς ἐκεῖνο πού μᾶς συμφέρει εἶναι νά κριθοῦμε μέ ἐπιείκεια. Ἐπομένως εἶναι ἀπαραίτητο νά μακροθυμοῦμε, γιά νά μακροθυμήσει καί σέ μᾶς ὁ Θεός. Νά συγχωροῦμε, γιά νά μᾶς συγχωρήσει κι ἐμᾶς ὁ Θεός. Νά ἐλεοῦμε, γιά νά μᾶς ἐλεήσει κι ἐμᾶς ὁ Θεός. Παρατηρεῖ ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής ὅτι τή συγχώρηση τῶν παραπτωμάτων μας τή βρίσκουμε, συγχωρώντας τούς ἀδελφούς. Καί τό ἔλεος τοῦ Θεοῦ τό βρίσκουμε, ἐλεώντας τούς ἀδελφούς. Νά, ἓνας εὐκόλος τρόπος, γιά νά σωθοῦμε. Στή θέλησή μας βρίσκεται ἡ σωτηρία μας. «Ἀγαπήσωμεν οὖν ἀλλήλους, καί ἀγαπώμεθα ὑπό τοῦ Θεοῦ. Μακροθυμήσωμεν ἐπ' ἀλλήλοις, καί μακροθυμεῖ ἐπί ταῖς ἀμαρτίαις ἡμῶν. Μή ἀποδώμεν κακόν ἀντί κακοῦ, καί οὐκ ἀπολαμβάνομεν κατά τάς ἀμαρτίας ἡμῶν. Τήν γάρ συγχώρησιν τῶν παραπτωμάτων ἡμῶν, ἐν τῇ συγχωρήσει τῶν ἀδελφῶν εὐρίσκομεν... ἐν τῷ θελήματι ἡμῶν ἐστι λοιπόν ἡ σωτηρία ἡμῶν» (Λόγος ἀσκητικός, β', P.G. 90, 953). Ὅσο περισσότερο μακροθυμία δείχνουμε στους ἀδελφούς πού μᾶς ἔφταιξαν, τόσο περισσότερο ἀπολαμβάνουμε τή θεία μακροθυμία.

**Ἡ συγχώρηση εἶναι πάρα πολύ εὐκόλη ἀρετή,
ἀλλά τήν κάνει δύσκολη ὁ διάβολος**

Πράγματι, ἂν τό καλοσκεφθοῦμε, εἶναι πανεύκολο αὐτό πού μᾶς ζητεῖ ὁ Κύριος! Παρατηρεῖ ὁ ἱερός Χρυσόστομος ὅτι ὁ πιό εὐκόλος, ὁ πιό σύντομος, ὁ πιό ἀπλός δρόμος γιά νά ἐξοφληθεῖ τό χρέος τῶν ἀμαρτιῶν μας εἶναι ὁ δρόμος τῆς συγχωρήσεως. Δέν ὑπάρχει πιό ἀπλή, πιό σύντομη, πιό εὐκολοεφάρμοστη ἀρετή ἀπό τή συγχώρηση. Ὁ Θεός δέν μᾶς ζητεῖ δύσκολα πράγματα. Τά εὐκολότερα μᾶς ζητεῖ πού μποροῦμε ὅλοι ἀνεξαιρέτως νά τά κάνουμε.

Ρωτάει ὁ χρυσορρήμων Πατήρ: Τί κόπος ἀπαιτεῖται γιά νά συγχωρήσεις αὐτόν πού σέ λύπησε; Κόπος εἶναι τό νά διατηρεῖς ἔχθρα στήν καρδιά σου. Ἡ ἔχθρα σέ κουράζει ψυχικά, ἐνῶ ἡ συγχώρηση σέ

ξεκουράζει. Για νά συγχωρήσεις, δέν χρειάζεται νά κάνεις κάτι δύσκολο, δέν χρειάζεται νά διαπλεύσεις πέλαγος, οὔτε νά πραγματοποιήσεις μακρινό ταξίδι, οὔτε νά άνεβείς σέ βουνοκορφές, οὔτε νά ξοδέψεις χρήματα, οὔτε νά κουράσεις τό σῶμα σου. Εἶναι ἀρκετό νά θελήσεις νά συνδιαλλαγείς μέ τόν ἀδελφό σου καί θά τελειώσουν ὅλα (Εἰς τούς ἀνδριάντας, ὁμιλία Κ', ΕΠΕ 32, 626).

Παραπλήσιο σχόλιο κάνει καί ὁ ὄσιος Ζωσιμᾶς. Παρατηρεῖ ὅτι ἡ συγγνώμη πού θά δώσουμε σ' αὐτόν πού μᾶς πίκρανε, ἡ ἀγάπη πού θά δείξουμε στόν ἐχθρό, τά λόγια τῆς προσευχῆς πού θά ποῦμε νά τόν ἐλεήσει ὁ Κύριος, δέν εἶναι κοπιαστική ἐνέργεια, δέν εἶναι σκάψιμο, ὁδοιπορία, βαρειά χειρωνακτική ἐργασία ἢ κάτι ἄλλο ἀπό αὐτά πού θεωροῦνται δύσκολα καί κουραστικά. Δέν χρειάζεται νά κάνουμε κάποιο ἐξοδο (ΕΠΕΦ 12, 154). Τό μόνο πού χρειάζεται νά κάνουμε εἶναι νά δώσουμε τό χέρι τῆς συμφιλίωσης στόν ἀδελφό, νά τόν ἀσπασθοῦμε μέ τόν ἀσπασμό τῆς ἀγάπης, νά ἀλληλοσυγχωρηθοῦμε καί ἡ πλεκτάνη τοῦ διαβόλου ἀμέσως θά ἀχρηστευθεῖ. Ἄν ἔτσι βλέπουμε τή συγχώρηση, εἶναι ὄντως πανεύκολη ἀρετή πού ὅλοι μποροῦμε νά τή φθάσουμε.

Ἐπίσης ἡ συγχώρηση εἶναι σωτήρια ἐντολή! Ἐμεῖς συγχωροῦμε τά μικρά ἀνθρώπινα λάθη πού μεταξύ μας σέ καθημερινή βάση γίνονται καί μέχρις ἐνός σημείου εἶναι ἀναπόφευκτα. Κι ὁ ἅγιος Θεός σβήνει τά τεράστια χρέη πού ἔχουμε ἀπέναντί Του μέ τίς πολλές ἀμαρτίες μας.

Ἀλλά ἐνῶ εἶναι τόσο εὐκολη καί σωτήρια ἐντολή ἡ συγχώρηση, ὁ διάβολος ἔχει τήν τέχνη νά τήν κάμνει δύσκολη. «Πῶς θά πᾶς τώρα νά ζητήσεις συγγνώμη», μᾶς ψιθυρίζει. Ἐπίσης ἔχουμε καί τόν ἐγωισμό μας πού κι αὐτός δύσκολα ταπεινώνεται. Ἀλλά νά μήν τοῦ κάνουμε τά θελήματα. Οὔτε τίς εἰσηγήσεις τοῦ σατανᾶ νά τίς δεχόμαστε. Μέ τόν φωτισμό τοῦ Θεοῦ νά ἀντιλαμβανόμαστε ποιός εἶναι αὐτός πού θέλει νά μᾶς κρατάει σέ ἀπόσταση, ποιός εἶναι αὐτός πού μᾶς στήνει παγίδες, ποιός εἶναι αὐτός πού ὑποδαυλίζει τόν ἐγωισμό μας καί νά φυλαγόμαστε ἀπό τίς πλεκτάνες του. Νά ταπεινοφρονοῦμε, γιά νά μᾶς σκεπάζει ἡ Χάρις τοῦ Θεοῦ! Νά ζητοῦμε τό ἔλεος τοῦ Θεοῦ, γιά νά σωζόμαστε!

ΔΙΚΑΙΙΚΑ ΙΣΤΟΡΗΜΑΤΑ

«Φύσει τὰ τοῦ Νόμου ποιεῖ...»

(ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ, ΑΝΕΥ ΓΡΑΠΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ,

ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΕΛΛΗΝΟΣ ΙΕΡΑΡΧΟΥ)

Υπό τοῦ κ. Νικολάου Αμυγδάλου

Ἐπ. Προέδρου Ἐφετῶν

Περὶ τὸ τέλος τῆς δωδεκάτης μετὰ Χριστὸν ἑκατονταετίας οἱ κάτοικοι τῆς εὐρύτερας περιοχῆς τῶν Ἀθηνῶν ἀπετέλουν στόχον δεινῶν ἐπιδρομῶν. Τὰς ἐπιδρομὰς ἐνήργουν ἔξωθεν μὲν ἄγριοι καὶ τρομεροὶ πειραταὶ (οἱ ἀποκαλούμενοι καὶ «θαλάσσιοι λησταί»), ἔσωθεν δὲ ἀσυνείδητοι κρατικοὶ ὑπάλληλοι. Οἱ τελευταῖοι εἰσέπραττον παρὰ τοῦ λαοῦ φόρους, τοὺς ὁποίους δὲν ἀπέδιδον εἰς τὸ Κράτος, ἀλλὰ παρεκράτουν δι' ἑαυτούς.

Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καὶ δὴ ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 1182 μ.Χ. ἐκλογῆς του, Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν ἐτύγχανεν ὁ Μιχαὴλ (Χωνιάτης), ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ὁποίου οἱ ἐμπερίστατοι Ἀθηναῖοι εὖρον, ὁμοῦ μετὰ τοῦ Πνευματικοῦ Πατρὸς, καὶ τὸν ἐνθερμον προστάτην καὶ πρόμαχον.

Οὗτος, ὡς Ἀρχιερεὺς, ἐδίδασκε καὶ ἐνουθέτει τὸ Ποίμνιόν του. Ὡς προστάτης δὲ αὐτοῦ, βιοῦντος τόσον μακρὰν τῆς Πρωτευούσης (Κωνσταντινουπόλεως), ἠγωνίσθη νὰ ἀπαλλάξῃ αὐτὸ ἀπὸ τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν ἐπιδρομῶν. Ἐν ἔτει 1198 μ.Χ., δι' εἰδικῆς πρὸς αὐτὸν τὸν Αὐτοκράτορα, Ἀλέξιον Γ', τὸν Ἄγγελον (1195 - 1203), ἀναφορᾶς του, τοῦ περιωνύμου «Ἵπομνηστικού», διεξετραγώδησε πρὸς τὴν Κορυφὴν τοῦ Κράτους τὰ δεινὰ τῶν Ἀθηναίων. Ἀναφορικῶς πρὸς τοὺς σφετεριστὰς τῶν φόρων κρατικούς ὑπαλλήλους, ἀναφέρει πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα :

- » Εἰς τί γοῦν ἢ τοιαύτη ἀπώλεια ἡμῶν,
- » Δεσπότη ἡμῶν ἄγιε,
- » τοῦ Δημοσίου μηδὲν ἐντεῦθεν κερδαίνοντος,
- » μᾶλλον μὲν οὖν ζημιουμένου,
- » δι' ὧν κατὰ βραχὺ
- » μεταναστεύουσιν οἱ πλείους ἡμῶν,

- » καὶ ἐρημοῦται ὅσον ἤδη ἡ χώρα ἡ ἡμετέρα,
- » ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴρηται,
- » καὶ κολοβοῦται τὸ ἐγνωσμένον ἀκρόστιχον ;
(ἀκρόστιχον=φόρος ἐγγείου ἰδιοκτησίας)

***

Ἄλλ' ἐκεῖνο, δι' οὐ ἐκλείσθη μεγάλως τὸ ὄνομα τοῦ Ἀθηνῶν Μιχαήλ (τοῦ Χωνιάτου) ὑπῆρξεν ἡ ἀπὸ τῆς ὑποδουλώσεως καὶ τῆς δηώσεως διάσωσις τοῦ Ποιμνίου του: Διαρκούσης τῆς βασιλείας Ἀλεξίου Γ', τοῦ Ἀγγέλου (1195 - 1203 μ. Χ.), ἐπεκράτησε ποῖα τις χαλάρωσις τοῦ συνεκτικοῦ τοῦ Κράτους δεσμοῦ. Τοπικοὶ τινες ἡγεμονίσκοι ἐπεδίωξαν ἀνεξαρτησίαν ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐπέκτασιν τῶν ἐδαφικῶν περιοχῶν των. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ ἄρχων τοῦ Ναυπλίου Λέων Σγουρός, ὅστις ἐν ἔτει 1202 μ. Χ., καταλαβὼν «δι' ἀπάτης μὲν τὸ Ἄργος, διὰ ληστρικής δὲ ἐπιδρομῆς καὶ αὐτὴν τὴν Κόρινθον», ἐστράφη ἐν συνεχείᾳ κατὰ τῶν Ἀθηνῶν. Τότε ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μιχαήλ ἐκάλεσε τὸ Ποίμνιον του νὰ ἀνέλθουν, διὰ λόγους ἀσφαλείας, εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ὁπόθεν ὁ Τεράρχης ἀπηύθυνε πρὸς τὸν Σγουρὸν εἰρηνικοὺς λόγους πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου καὶ τῆς μεταξὺ χριστιανῶν ἅμα καὶ ἐλλήνων ἀδελφοκτονίας.

Ὁ Σγουρός δὲν συνετίσθη. Ἄλλ' ἐστερεῖτο ἐπιχειρημάτων. Καί, διὰ νὰ δημιουργήσῃ αἰτίαν πολέμου (παιδαριώδη) ἀπήτησε νὰ παραδοθῇ αὐτῷ νεανίας τις Ἀθηναῖος, προκειμένου νὰ τὸν θανατώσῃ. Ὁ νεανίας οὗτος πράγματι δὲν διέπρεπεν ἐπὶ ἀρετῇ καὶ ἐφέρετο διαπράξας πολλὰς ἀδικίας εἰς βᾶρος συμπολιτῶν του. Οὗτος εἶχε ποτε ἐξυβρίσει καὶ αὐτὸν τὸν Ἀρχιεπίσκοπον. Ὡστε ἄλλος εἰς τὴν θέσιν τοῦ Τεράρχου (λαϊκός) ἴσως θὰ παρέδιδεν αὐτόν. Ἄλλ' ὁ Μιχαήλ ἠρνήθη ἀσυζητητὶ νὰ τὸν παραδώσῃ, συγχωρήσας αὐτόν διὰ τὴν ἐξύβρισιν καὶ ἀποφασίσας διὰ τὴν λοιπὴν διαγωγὴν του ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ τιμωρηθῇ ΑΚΡΙΤΟΣ (=ἀδίκαστος).

Ὁ Σγουρός ἐπετέθη κατὰ τῆς Ἀκροπόλεως, ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι, μὲ τὸν Ἀρχιεπίσκοπόν των ἐπὶ κεφαλῆς, ἐπικαλεσάμενοι τὴν Θεῖαν Βοήθειαν, ἀπέκρουσαν τὴν ἐπίθεσιν καὶ ὁ Σγουρός, ἀπογοητευθεὶς, ἀπεχώρησε.

***

Δύο ὕψισταί ἀρεταί διέλαμψαν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀθηνῶν Μιχαήλ τοῦ Χωνιάτου (τοῦ ἔχοντος ἀνακηρυχθῆ καὶ Ἁγίου ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ τιμωμένου τὴν 4ην Ἰουλίου) ἀρνησιν πρὸς παράδοσιν οἰουδήποτε (ἔστω καὶ κακοποιου) εἰς ἄτακτον τιμωρίαν: Ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ χριστιανοπρεπῆς συγχωρητικότης καὶ μακροθυμία του, καὶ ἀφ' ἑτέρου ὁ ἀπόλυτος σεβασμὸς του πρὸς τὴν Δικαιοσύνην: Καὶ ὁ χειριστὸς τῶν ἐγκληματιῶν δὲν τιμωρεῖται ἐὰν δὲν τὸ εἶπη, ὄχι οἰαδήποτε, ὅσονδήποτε κραταιά, ἐξουσία, ἀλλὰ μόνον ἡ Δικαστικὴ.

Ὅσοι ἰσχυρίσθησαν ὅτι ἡ διάκρισις τῶν Ἐξουσιῶν ἐγένετο, δῆθεν, τὸ πρῶτον ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων τοῦ 18ου μ.Χ. αἰῶνος ἦσαν ἄγευστοι τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας καὶ τῆς πολιτείας τῶν Ἑλλήνων Τεραρχῶν!

Βιβλιογραφία :

Κ. Παπαρηγοπούλου :

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ

ΕΘΝΟΥΣ , βιβλίον ΙΒ / 289-304.-

Αικ. Χριστοφιλοπούλου :

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ , Γ / , 285 .

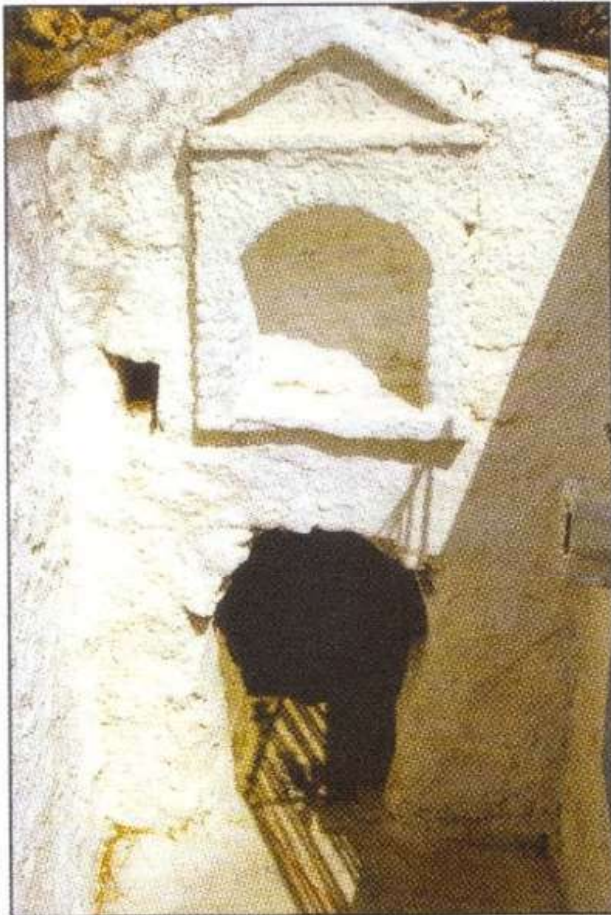
* * *

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΦΥΛΛΟ
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟ ΠΡΟΝΟΙΑ ΤΟΥ ΣΕΒΑΣΜΙΩΤΑΤΟΥ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΧΙΟΥ, ΨΑΡΩΝ ΚΑΙ ΟΙΝΟΥΣΣΩΝ
κ. ΜΑΡΚΟΥ

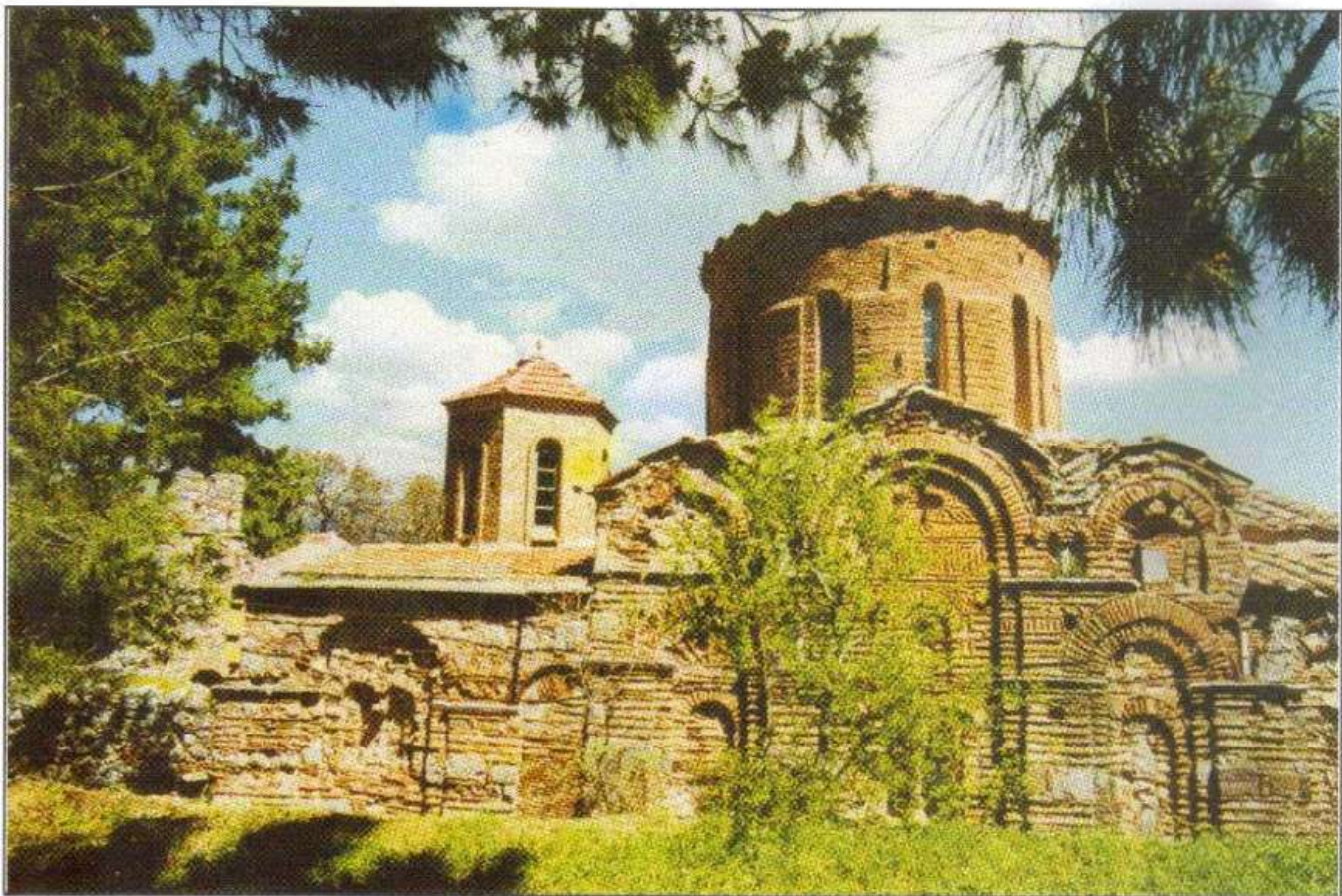
- Εκδότης: Η ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΧΙΟΥ, ΨΑΡΩΝ ΚΑΙ ΟΙΝΟΥΣΣΩΝ.
- Απευθύνεσθε: «ΚΑΤΑΡΤΙΣΙΣ» - Ιερά Μητρόπολις Χίου, Ψαρών καὶ Οἰνουσσῶν - Κων. Ἀμάντου 24, Τ.Κ. 82100 - ΧΙΟΣ.
- Ἡ «ΚΑΤΑΡΤΙΣΙΣ» διανέμεται δωρεάν.
- Δεκτές αὐτοπροαίρετες δωρεές ἀναγνωστῶν, ὑπὲρ τοῦ κατηχητικοῦ καὶ φιλανθρωπικοῦ ἔργου.

Ἡ ἀσημένια λήκυθος, ὅπου φυλάσσεται
ἡ καρδιά τοῦ Κωνσταντῆ Κανάρη
εἰς τὸ Ἐθνικὸν Ἱστορικὸν Μουσεῖον.
(Παλαιὰ Βουλὴ - Ἀθήνα)

Ἐξωτερικὴ ὄψις
τοῦ χώρου ἀσκήσεως τοῦ Ἁγίου Μακαρίου
εἰς Βροντάδον (Ἀγίασμα)

Ό Άερός Ναός Παναγίας τής Κρήνας (ΙΒ αΐών)

